

LEDA

LEKSIKOGRAFER
I DANMARK

LEDA-Nyt nr. 52 – Nov. 2011

ISSN 1603-7006

Redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen og Liisa Theilgaard

Indkaldelse til medlemsmøde	s. 3
Partileksikografi dansk-tysk	s. 4
Begrebet 'begreb' i begrebsordbøger og udenfor	s. 7
Anmeldelse af Svensk-Dansk Ordbog	s. 11
Anmeldelse af Leksikon over ordbøger og leksika	s. 25
Anmeldelse af Frasar.net – En dansk-islandsk sproghjælp	s. 32
Kend din leksikograf!	s. 37
Referat af generalforsamling	s. 40
Årsberetning for året 2010-11	s. 42
Annoncering af EURALEX 2012	s. 44

Medlemsmøde

Nordisk netordbog for børn

Ved Pia Jarvad, hovedredaktør

Dansk Sprognævn og Nordisk Sprogkoordination

Onsdag 23. november 2011 kl. 16.15

Dansk Sprognævn

Mødelokale 7 i stueetagen

H.C. Andersens Boulevard 2, 1553 København V

se side 3

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året. LEDA-Nyt udsendes fast til LEDA's medlemmer og kan desuden – ligesom ældre numre af tidsskriftet – downloades fra LEDA's hjemmeside (www.leksikografer.dk).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden inden 1. marts 2012.

Dette nummer er redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen og Liisa Theilgaard.

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Liisa Theilgaard (DSL), formand, lt@dsl.dk / liisa.theilgaard@gmail.com
Sussi Olsen (KU, Center for Sprogteknologi), næstformand, saolsen@hum.ku.dk
Anita Ågerup Jervelund (Dansk Sprognævn), kasserer, aagerup@dsn.dk
Ken Farø (KU, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk), kenfaroe@hum.ku.dk
Inger Schoonderbeek Hansen (AU, Jysk Ordbog), jysis@hum.au.dk
Lena Wienecke Andersen (KU, Nordisk Forskningsinstitut), suppleant, wienecke@hum.ku.dk
Jacqueline Levin (Ordbogen A/S), suppleant, jrl@ordbogen.com

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 125,- DKK (kan indbetales på girokonto 1551 139-1968). Foreningens CVR-nummer er 31193958.

Kontingent for medlemskab af Nordisk Forening for Leksikografi (NFL) 180,- DKK (200,- NOK).

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer.

Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Medlemsmøde

Nordisk netordbog for børn

ved Pia Jarvad, hovedredaktør
Dansk Sprognævn og Nordisk Sprogkoordination

Dansk Sprognævn
Mødelokale 7 i stueetagen
H.C. Andersens Boulevard 2
1553 København V

Onsdag 23. november 2011

Kl. 16.15

Bemærk tidspunktet

Ordbogen er initieret af de nordiske sprognævnets netværk under Nordisk Sprogkoordinations svanevinger. Formål er at udarbejde en netordbog for nordiske børn i alderen omkring 12 år. Netordbogen kommer i første omgang til at indeholde danske, norske og svenske ord og fraser, og den vil kunne fungere som indgang til nordisk sprogfællesskab for børn med finsk, færøsk, grønlandsk, islandsk og samisk modersmål og med et mindre kendskab til dansk, norsk eller svensk.

Ordbogen indeholder det centrale ordforråd for målgruppen, og brugeren kan søge på modersmålet eller målsproget og få oplysninger på modersmål, målsprog eller alle tre sprog. Ord og ordforklaringer kan læses, men også høres, idet oplæst redaktionel tekst indlægges. Netordbogen vil blive en gratis tjeneste på nettet. Språkrådet i Norge er juridisk ansvarlig og har påtaget sig driftsopgaverne for Netværket for Sprognævnene i Norden, Torbjørge Breivik (Norge) er projektleder og redaktør for bokmål og nynorsk, Pia Jarvad (Danmark) er hovedredaktør og redaktør for dansk, og Birgitta Lindgren (Sverige) er redaktør for svensk. Desuden medvirker Jakob Halskov (Danmark) og Bodil Aurstad (Nordisk Sprogkoordination).

I oplægget vil jeg komme ind på de problemer et sådant arbejde har at forholde sig til:

- ordudvalg (det centrale ordforråd på ca. 3.000 ord – hvad er det?), lumske ord og falske venner, kulturbestemte ord
- redaktionelle oplysninger
- tresprogsordbog + indgang for fem andre sprog
- ækvivalenter versus oversættelse

Partileksikografi dansk-tysk – Nogle problemtyper og et koncept

Af Ken Farø

Et folketingsvalg kan give anledning til at lave en undersøgelse af udvalgte bilingvale tysk-ordbøgers håndtering af de danske partinavne, så det gjorde jeg. Som støtte til undersøgelsen inddrog jeg en håndfuld tyske aviser og tidsskrifter, som har dækket det danske valg (Süd-deutsche Zeitung, taz, Spiegel, Frankfurter Allgemeine Zeitung og Bild Zeitung).

Jeg undersøgte i alt fem ordbøger, som i dag er samlet på tre kommercielle hænder, nemlig Gyldendals Røde Ordbog, Gyldendals Store Tysk (tidligere Munksgaard), Ordbogen.com Tysk, som også tilbyder Politikens Dansk-Tysk, og Langenscheidt Universalwörterbuch. Af disse er fire onlineudgivelser, mens den sidste er trykt. Det giver både særlige muligheder, forpligtelser og forventninger til de let justerbare. Langenscheidt-udgivelsen adskiller sig endvidere fra de fire andre ved også at henvende sig til tysktalende; i hvert fald indeholder den en del metatekst på begge sprog, herunder brugervejledningen.

Forholdet mellem de to sprogområder er asymmetrisk. Det skal forstås sådan, at den gennemsnitstysktalende har mindre viden om danske politiske forhold end danskere om fx tyske. Det er en væsentlig rammebetingelse for den overordnede ækvivalensstrategi.

Aktualitet

Der er ingen af ordbøgerne, der er opdaterede med hensyn til det nuværende partilandskab. At *Fremskridtspartiet* og *Centrumdemokraterne* kan slås op flere steder, er på den anden side ikke noget rimeligt kritikpunkt: Vi behøver ikke at begå samme ahistoriske fejltrin som den institution, der for år tilbage triumferende meddelte, at *DDR* nu ville blive strøget af dens ordbogs lemmalister. Ordet forsvinder jo ikke ud af sproget, blot fordi referenten gør det af virkeligheden. Vi sletter heller ikke *enevælde*, *kagstrykning*, *kyskhedsbælte*, *feudalherre*, *værnemager* og *blomsterbarn*, selv om referenten ikke længere er derude; alt findes jo i erindringen. Men ingen af ordbøgerne har forslag til, hvad vi stiller op med veletablerede navne som *Liberal Alliance* og *Kristendemokraterne*. Det kan vi derfor, lidt trivielt, identificere som problemtype 1.

Referens

Interessant er Ordbogen.com's behandling af *Socialdemokratiet*, som altså er den gamle betegnelse for partiet – i dag kalder de sig mere folkeligt *Socialdemokraterne*. Man får i Ordbogen.com Tysk nemlig hele seks forskellige ækvivalenter. Men ingen af dem relaterer sig til det danske parti. I stedet gives den (i nogle sammenhænge også nyttige) oplysning, hvad "det" socialdemokratiske parti hedder i hhv. Tyskland, Østrig og Schweiz i både fuldform og forkortet. Men man får altså ikke hjælp til at producere en tysk tekst, hvori man vil formidle noget om Thorning og hendes bagland. Det burde nok have været første opgave at løse. Så her har vi identificeret problemtype 2: Der sker en sammenblanding af L1-referenter med L2-referenter. Vi har i de fleste tilfælde snarere brug for at vide, hvordan samme referent kan formidles til en fremmedsproget modtager.

Pålydende og faktisk betydning

Andre partinavne er mere vanskelige. Det er dem med en pålydende, men ikke-transparent betydning. Et kerneeksempel er *Venstre*, hvis partinavn ikke alene ikke siger noget om partiets nuværende politik, men simpelthen er potentielt vildledende. Det samme gælder til en vis grad *Fremskridtspartiet*, *Trivselspartiet* og *Det Radikale Venstre*, om end af ret forskellige grunde. De to Glistrup-skabninger er tænkt som moderne propagandistiske navne, hvis

politiske budskab er bevidst sløret. Man kan sagtens erklære sig som modstander af liberal, konservativ, socialdemokratisk og socialistisk politik; men man kan kun i sjældne tilfælde og under særlige omstændigheder være imod fremskridt og trivsel. De to andre partinavnes pålydendebetydnings obsoletthed er derimod et udtryk for tidens tand. *Venstre* som modsætning til det for længst hedengangne *Højre*, der i det nuværende partilandskab jo ikke på nogen måde kan identificeres med *Det Konservative Folkeparti*, som i 50-100 år har kørt parløb med sin gamle kontrahent. Og *Venstre-udbryderen Det Radikale Venstre*, der har udviklet sig i en helt særegen retning væk fra husmandsbevægelsen og hen imod et akademisk, rationalistisk, socialt og værdiprogressivt parti.

Den leksikografiske standardløsning¹ på *Venstre*, nemlig *Die Liberale Partei*, dækker udmærket. Der er dog en hage ved den, nemlig at den fremstår som et navn, hvad formen jo ikke er: Det er en karakteristik, og det kan man lige så godt omgås åbent. Det er så problem 3, som der optræder flere eksempler på længere fremme i artiklen.

Værre er flere ordbøgers håndtering af *Fremskridtspartiet* og *Det Radikale Venstre*: Gyldendals Røde Ordbog nøjes med at foreslå *die (dänische) Fortschrittspartei*, altså en direkte oversættelse. Selv om adjektivet indikerer et særligt hjemligt parti, er det samlet set ikke noget optimalt forslag, for hvad er et *fremskridtsparti*, som appellativ altså (jf. nedenfor)? Det er ikke nogen politisk fastlåst størrelse, så her kommer man næppe uden om en forklaring. Forslaget *die Radikalliberale Partei* for Vestagers flok i Gyldendals Store Tysk er temmelig misvisende. Det er formelt set en kontamination af en karakteriserende beskrivelse med en direkte oversættelse. Men enhver uden kendskab til dansk politik må ud fra en sådan orddannelse slutte, at her har vi et liberalt parti, der trumfer Venstre, ja, at De Radikale er liberale ud i det ekstreme. Her synes hverken Helveg-Petersen, Jelved eller Vestager dog at være indfanget med sådan en karakteristik. Det var så problemtype 4.

Bedre er lillebroren Gyldendals Røde Ordbogs forslag: *die Sozialliberale Partei*. Det er ikke nogen dum indordning af De Radikale, som man også finder i de tysksprogede medier, jf. nedenfor. Men vi har her samme problem som før: Man får fornemmelsen af et navn, hvad det jo ikke er. Samme ordbog har under opslaget *Folkeparti* samlet en række partinavne, som alle er oversat 1:1. Det fungerer rimeligt i nogle tilfælde, men ikke i andre. *Die Konservative Volkspartei* er vel nogenlunde transparent, men allerede med *Die Sozialistische Volkspartei* halter det, for partinavnet signalerer mere socialisme, end praksis er. Helt galt er det med *Die Dänische Volkspartei*, hvis navn strengt taget ikke signalerer andet, end at det er dansk – og altså ikke nødvendigvis, at det er *Dansk*!

En sidste² problemtype (5), der delvist kan betragtes som en variant af type 3, finder man eksempelvis i Gyldendals Store Tysk, der behandler flere partier, som var de appellativer; eller det vil sige, de tvangsappellativeres. På den måde opstår der et generisk *fremskridtsparti* og gudhjælpemig et *trivselsparti* (*Partei des Wohlergehens*). Det er svært at se et argument for dette, andet end det skulle være et figenblad for overhovedet at behandle ordet. Men det behøves jo ikke.

Overordnet leksikografisk

Man kan naturligvis spørge til genstanden partinavnes grundlæggende relevans i en sprogordbog. Men dels er denne rigide skelnen mellem sprog og ikke-sprog unødvendig i en an-

¹ En anden mulighed er selvfølgelig simpelthen at ignorere det, som er Politikens løsning, også hvad angår fx *Fremskridtspartiet*.

² Medmindre man i mangelfuld betydningsdiskriminering som i Politikens *radikal*, der i betydning 2 blot har glossen (*politisk*), ser en selvstændig problemtype. Et problem er det i hvert fald, for med den manglende entydighed kan mange politiske ekstremister få prædikatet *sozial-liberal* i tysksprogede tekster, der støtter sig til denne ordbog.

vendt og brugerorienteret sammenhæng, dels viser undersøgelserne jo, at de moderne ordbøger allerede har taget skridtet til at behandle kategorien.

Skulle man nøjes med én løsning, og det kan der sagtens være sammenhænge, der kræver, så må det være en løsning, der i hvert fald tilgodeser to funktioner: identifikation og karakteristik. Identifikation handler om, at man kan genkende navnet, når man ser det, fx på et skilt eller i en valgudsendelse. Karakteristik skal ikke forveksles med en encyklopædisk forklaring eller en definition; det drejer sig derimod alene om en kategorisering eller indordning. Identifikationsfunktionen er let nok, for det sørger selve navneformen for – så gælder det bare om at bevare og supplere den.

Autentisk formidling

Som korrektiv til den abstrakte ordbogs kontekst kan man orientere sig mod virkelighedens tysksprogede omgang med danske partinavne, fx i de medier, jeg nævnte i indledningen. Hvad gør professionelle tysksprogede nyhedsformidlere med de danske partier?

Venstre omtales i *Süddeutsche Zeitung* fx specificerende som *Die rechtsliberale Partei "Venstre"*, hvad der må hænge sammen med partiets (delvist af DF fremelskede) værdipolitik og ikke dets økonomiske praksis. Flere medier betegner *Dansk Folkeparti* som *rechts-populistisch*, hvis ikke ligefrem *fremdenfeindlich* som i førnævnte SZ. I hvert fald den første beskrivelse kunne godt overvejes i ordbogen også. Én avis bruger den i dansk vel lidt spøjende betegnelse *Volkssozialisten* om SF, hvad der nok er en lidt tvivlsom disposition; hos mange tyskere vil det vække realsocialistiske minder. Så er den ligeledes praktiserede løsning *die linke "Einheitsliste"* bedre, især hvis den kombineres med den danske form vha. parentes, så man kan genkende den.

Sammenfatning

Partinavne er ingen let genstand at behandle anvendt-interlingvalt – det gælder både i oversættelse og i tosprogsleksikografi. Det skyldes, at partier er kulturbundne og stærkt encyklopædiske størrelser; man må derfor ikke forvente, at de ækvivalerer med navnemæssigt tilnærmelsesvis homonyme størrelser i L2. Herudover er en del af navnene udstyret med en pålydende/bogstavelig/litteral betydning, altså en slags udtrykssidesemantik, som kan afvige mere eller mindre fra den faktiske.

Vi kan nu gøre en lille status over dansk-tysk partileksikografi. Hovedproblemerne er disse:

1. I hvert fald mht. onlinematerialet kan man vel tillade sig at have forventninger om, at det er nogenlunde opdateret. Det er det ikke. Det ignorerer nyere partidannelser som fx *Kristendemokraterne* og *Liberal Alliance*.
2. Der tages for let på referentproblematikken. Hovedopgaven er at formidle L1-referenter for L2-modtagere, ikke at linke en L1-referent med en L2-referent.
3. Der skelnes ikke klart mellem navne og beskrivelser.
4. Navne, der er opake, men har pålydendebetydning, oversættes flere steder (delvist) direkte med vildledende resultater til følge.
5. Partinavne gøres til appellativer.

Forslag og exit

Den løsning, der tilfredsstiller flest mulige behov og samtidig svarer bedst til den autentiske tysksprogede omgang med danske partinavne, er den type, der på én gang indplacerer og identificerer, præcis som journalisterne typisk gør det. Her er et par eksempler:

Venstre – die (dänische) liberale Partei “Venstre”

Liberal Alliance – die (dänische) ultraliberale Partei “Liberal Alliance”

Den løsning ses ikke i de aktuelle ordbøger. I tillæg hertil bør man nok overveje at indføre en central kommunikationsboks, som giver anvisninger om, hvordan partinavne generelt kan håndteres, og som der kan henvises eller linkes til. Muligvis kan den også bevæge sig på et endnu højere abstraktionsniveau og snarere behandle institutionelle navne generelt. Det afgørende er, at ovennævnte løsning er en maksimerende introduktionsform. Anden gang, referenten nævnes, kan det typisk gøres kortere, fx sådan: *die Venstre*.

På en måde er det lidt pudsigt at konstatere, at man finder de mest brugbare løsninger, ikke i de bilingvale ordbøger, men i dagspressen, hvor tingene notorisk går stærkt.

Problemet vidner desuden om, at der er behov for en kulegravning af det fænomen, som har mange navne i litteraturen, nemlig “litteral betydning”, “overfladesemantik”, “pålydendebetydning”, “bogstavelig betydning” etc. Dette arbejde er netop gået i gang – i form af et ambitiøst samarbejdsprojekt mellem Lars Brink og undertegnede.

Ken Farø
Adjunkt
Institut for Engelsk, Germansk og Romansk
Københavns Universitet
kenfaroe@hum.ku.dk

Begrebet ‘begreb’ i begrebsordbøger og udenfor

Af Lars Brink

I det følgende er det min agt at vise, at begreberne i begrebsordbøger er af en art, der ikke helt udtømmer dagligsprogets indhold af ordet *begreb*. Min pointe har ingen brod mod begrebsordbøger, jeg ønsker kun at vise, at der er findes en art af begreber, der ikke rummes – og hverken skal eller kan rummes – i disse ordbøger. Men jeg finder det væsentligt, at vi ikke opererer med et særligt *filosofisk* ‘begreb’ eller *onomasiologisk* ‘begreb’ eller fx et *biologisk* ‘begreb’ modsat *dagligsprogets* ‘begreb’. Alt dette er unødigt forvirrende. Vort almindelige sprog (“dagligsproget”) har ét rimeligt klart indhold af *begreb* (i grundbetydningen, jf. ODS betydning 4.2), som vi lingvistisk bør analysere og evt. præcisere en smule. Denne artikel er et bidrag hertil.

Jeg betragter kun begrebsordbøger, ikke ontologier og ordnet, se nærmere Ruppel (2011)’s skelnen. Ontologier og ordnet er i mine øjne i mange tilfælde uigennemtænkte og naivt overmodige i deres hævdede universalisme og sproguafhængighed, jf. Ruppels kritik.

Mit naturlige udgangspunkt ville naturligvis være en analyse af ordet *begreb* i almindeligt dansk i dets grundbetydning, dvs. ikke i forbindelser som *Det har du intet begreb om – ikke dyreriget, ikke plante- el. mineralriget, men et begreb – stå i begreb med ngt.* osv. Det viste sig imidlertid særdeles vidtløftigt og besværligt at gennemføre, så det ville sprænge rimelige rammer.

Men *resultatet* af min analyse skal gives her – med appel om intuitiv tilslutning: Et begreb er *næsten* det samme som ‘betydningen af et etableret ord eller et etableret flerordsudtryk’. Det er dagligsprogets måde at behandle ‘ordbetydning’ på, når denne ikke ses som et oversættelsesproblem (thi da taler man om *betydning*), men som et modersmålsproblem –

som især opstår pga. ordenes komplicerede betydninger, vagheder og gråzoner. Dermed taler man især om de vånskelige begreber, fx begrebet 'penge', sjældnere om "begrebet en sten" (men humanister kan sikkert også problematisere dét) og aldrig om *begrebet 'Hans Jensen'*.

I løbende tekst fylder denne type begreber – som er dem, der befolker begrebsordbøgerne – langt over 90 % af de begreber, der dér passerer revy.

Begrebsordbøgerne rummer naturligvis også begreber, der udtrykkes ved ordforbindelser, fx *røde hunde*. De er sværere at pågribe end enkeltordene, for de mangler tit i de almindelige ordbøger, som er begrebsordbøgernes råstof.

Hvor mange der er, kan man få et indtryk af ved blot at gennemgå en liste med madbegreber: 'franske kartofler', 'bondepige med slør', 'arme riddere', 'bunden i vejret-kage', 'væltet lokum', 'spejlæg i madeirasky', 'marinerede sild', 'norsk øllebrød', 'Janssons fristelser', 'dyrlægens natmad' (unik dansk kultur!), 'franske linser', 'forloren hare', 'stegt flæsk med persillesovs', 'ål i gelé', 'boller i karry'... enhver voksen kan gøre listen meget længere. Alt sammen gedigne begreber i overensstemmelse med både dagligsprog og begrebsordbøger.

De nævnte begreber udtrykkes altså ved et etableret ord eller en etableret ordforbindelse.

Etablerethed

Her er vi nødt til at standse op og, lidt pedantisk, præcisere, hvad *etableret* og *uetableret* betyder, selvom disse termer er rimeligt kendte, ikke mindst i leksikografien.

Et etableret udtryk (ord, ordforbindelse, sætning, sang, ordsprog osv.) er et udtryk i en idiolekt, der af idiolektens bærer er *husket*, dvs. *lagret*, hvilket atter vil sige, at det af bæreren *reproduceres* (modsat: *skabes*). Hvorimod et uetableret udtryk ikke er *husket/lagret* og dermed ikke *reproduceres*, men *skabes* af bæreren på stedet, hvis det udgår fra hans mund/pen.

Udtrykkene *lampe*, *guldring*, *en lille pige*, *Er du sur?* er alle etablerede for mig i min danske idiolekt. Jeg er stensikker på, at jeg har hørt dem før, og at de, i en eller anden form, længe har eksisteret i min sprogbevidsthed. Når jeg bruger dem, skaber jeg dem ikke, andre har skabt dem. Derimod er følgende udtryk *uetablerede* for mig: *jvsssr*, *damle*, *BLKM*, *guldkniv*, *hankatte*, *en litauisk pige* og *Er du mør?*

Jvsssr strider imod min fonotaks, men det er ikke derfor, at det er uetableret, for dét gør det etablerede *Brno* (tjekkisk bynavn) også.

Damle har korrekt fonotaks og synes at bestå af roden *daml-* + infinitiv-fleksivet *-e*, men jeg har ingen erindring om det.

BLKM består af fire velkendte morfemer (bogstavnavne); det ligner betegnelsen på en afrikansk frihedsbevægelse, men jeg har ingen erindring om det.

Guldkniv er fuldt korrekt og forståeligt; det består af to yderst velkendte morfemer; det er meget muligt, at jeg har hørt/set det – eller selv sagt det – men positivt husker jeg det ikke. (Sandsynligvis er der kun få andre, der husker det, for det er ikke medtaget i nogen dansk ordbog, men dette er selvfølgelig ikke kriterielt).

Hankatte er en bøjningsform af et *ord*, jeg er særdeles fortrolig med, men netop dén bøjningsform – og dermed det pågældende udtryk – har jeg ingen erindring om. Den er uetableret, som utallige andre bøjningsformer (*sangforeninger*, *cyklende*, *nyest* osv.).

En litauisk pige er også helt regelret og fuldt forståeligt, men det er ikke noget, jeg positivt husker. Etableret for mig er derimod *en lille pige i flade sko* (sangtitel), *en pige med pep* (filmtitel) og *de fynske piger*, der ifølge en stereotyp siger: *Natten er vor egen!*.

Er du mør? er som de tre foregående 100 % regelret, 100 % forståeligt og højst sandsynligt hørt af mig engang. Men jeg husker det ikke. Helsætninger kan udmærket være etablerede, fx *Så er dét en aftale!*, *Jeg elsker dig!*, men ikke denne.

Det kriterielle for etablerede udtryk er altså hverken, at de er regelrette eller forståelige, eller at individet har mødt dem tidligere, men slet og ret at han husker dem.

Egenskaben *etableret* går også under navnet *leksikaliseret*. Men denne term er højest uheldig, eftersom den også – og mest – bruges i betydningen ‘meningsuforudsigelig efter sprogvariantens øvrige regler’. Det bruges fx om *flodhest*, engelsk *quicksand* og svensk i *första rummet*.

Egenskaben *uetableret* går også under navnet *ad hoc-dannelse*, men traditionelt kun om enkeltordsdannelser, hvor det har status som en undtagelse fra de i tekster langt talrigere etablerede ord. Termen er både klodset og skæv, da den hæmmer erkendelsen af, at det meste i en sætning er “ad hoc”. “Ad hoc” er reglen, ikke undtagelsen, når vi taler. Uetablerede bøjningsformer kaldes heller aldrig *ad hoc*.

Begreber med uetableret betegnelse

Jeg vil nu hævde, at visse begreber har *uetablerede* udtryk, dvs. ingen fast, velkendt betegnelse. Eksempler:

I ungdommens vår havde min ven et færdigbundet slips, som nød min fulde foragt. En rigtig mand bandt selv sit slips osv. Min ven var klar over det usle heri, men gad alligevel ikke spille tid med slipseknuden. Slipset var et fast drilleemne, men det havde intet fast, etableret navn. Det kunne have heddet *Jørns selvbinderslips*, *det færdigbundne*, men det havde intet fast navn. Alligevel var det et yderst fast begreb for os begge.

Mere aktuelt er den moderne kidnapning ved Afrikas østkyst, som fortravlede journalister har døbt *pirateri*. Dette er imidlertid klart en overbegrebsbetegnelse, eftersom den naturligvis også dækker traditionelt sørøveri, og for øvrigt er helt skæv, da fænomenet slet ikke er sørøvervirksomhed, men derimod en gidseltagning til søs. En pirat plyndrer et skib for værdier; hvad han derefter gør med besætningen er sørøveriet begrebsmæssigt uvedkommende. Vi har alle den moderne, grusomme gidseltagningsaktivitet til søs som et fast begreb, men vi har intet fast udtryk for den.

Svensk har et ord, *smultronställe*, der ikke har nogen etableret modsvarighed i andre sprog. Det betyder så meget som ‘sted, der rummer stærke, behagelige minder om barndommen’ (samt udvandinger heraf). Johannes V. Jensen kommer det nær i en af sine “myter”: *Barndommens Sig* (*sig* er himmerlandsk for ‘vandhul / lille_sø i fladt terræn’, oldn. *sík*), hvor han som barn legede med sin bror. Men det gled ikke ind i almensproget. Alligevel kender vi fænomenet og véd, at andre også kender det.

Vi kender også alle den almindelige gestus for ‘det véd jeg ikke’: Skuldrene hæves, håndfladerne vendes fremad, armene bøjes let, munden krænges nedad lukket (el. en reduktion heraf). Vi har afsendt og modtaget den hundredvis af gange, men denne gestus har intet etableret verbalnavn.

Mange mennesker kender begrebet ‘pizzicato’ uden at kende ordet. De kan sågar ofte have omtalt det – på uetableret vis. De ved også, fx fra slige omtaler, at andre kender det. Men selve ordet fattes dem. Når de en dag lærer ordet, føjes der en glose til deres idiolekt, men betydningen var der i forvejen, fiks og færdig.

Fra den seneste tids aviser nævner jeg: ‘parisisk forstad’, ‘blasfemilov’ (udtrykket sikkert etableret for nogle, ikke for mig), ‘skattelettelse for langtidsledige, der er kommet i arbejde’ (heftigt diskuteret af danske politikere – i nogle dage), ‘sommertid, som den kendes i Danmark siden 1980’, ‘euroland, der trues af statsbankerot’ (nemlig: Irland, Portugal, Spanien, Italien, Grækenland, men medlemsklassen er ikke lukket).

Som nævnt bruges *begreb* ikke om *proprie* udtryk. Man taler ikke om *begrebet* ‘*prinsesse Marie*’, *begrebet* ‘*Sokrates*’ eller *begrebet* ‘*Knippelsbro*’ – velsagtens en reminiscens af ordets ældste betydning: ‘omfang’ (“hvad der *gribes* over”), jf. ODS betydning 1. Dvs. ‘betegnelse, der sammenfatter *flere* entiteter’, hvad der harmonerer med det ovennævnte, at

begreb især bruges om betydninger med en vis komplikation/abstraktion. Ikke desto mindre har vi en velkendt frase i dansk: NN *er et begreb*, fx *Galina Visjnevskaja er et begreb i operaverdenen* (DDO). Her betegner *begrebet Galina Visjnevskaja* ikke Galina Visjnevskaja som enkeltvæsen, men derimod ‘Galina Visjnevskaja med alle de associationer, mange knytter til det navn: roller, plader, skandaler osv.’. Ligesom *begrebet Rivieraen* hentyder til andet og mere end selve landstrimlen.

Definition af begreb

Hvordan skal *begreb* nu defineres, når begreberne uden etableret betegnelse inkluderes? Jeg foreslår: ‘fast og velkendt bevidsthedsindhold, som individet véd er blevet kommunikeret’.

Ikke-begreber

For at sætte definitionen i relief skal vi til sidst se på, hvad der *ikke* er et begreb, skønt det kommer tæt på.

Som cyklist ved jeg, at min fart ned ad bakke på et tidspunkt bliver så stærk, at det er umuligt at øge den yderligere ved hjælp af pedalerne. Det er højst sandsynligt, at fænomenet er kendt af andre, men jeg véd det ikke; jeg har aldrig talt med andre om det. – Dette fænomen falder uden for begrebet ‘begreb’, der kræver bevidsthed om, at emnet er blevet kommunikeret. Det forbliver et privat tankeemne.

Litteratur

Ruppel, Klaas (2011, i trykken): Ontologi, begreppssystem och WordNet. I: *LexicoNordica* 18, Nordisk forening for Leksikografi, s. 157-181.

Lars Brink

professor i dansk sprog og litteratur

labri@webspeed.dk

Anmeldelse af Svensk-Dansk Ordbog

Kjeld Kristensen, Else Bojsen og Pernille Folkmann, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, JP/Politikens Forlagshus, 2010, isbn 978-87-567-9361-2, 1.183 sider, 299 kr. vejl. pris

Af Jan Katlev

Lad os indlede denne anmeldelse med at citere DSL's forord til ordbogen – som denne anmelder kan skrive under på: “Med udsendelsen af Svensk-Dansk Ordbog fremkommer der for første gang i over 50 år en stor ordbog mellem de to sprog. Valfrid Palmgren Munch-Petersen og Ellen Hartmanns ordbog blev færdigredigeret i begyndelsen af 1950'erne, og savnet af et nyt og tidssvarende opslagsværk har længe været mærkbart”. Valfrid Palmgren Munch-Petersen og Ellen Hartmann afslutter selv fortalen til deres ordbog (M-P&H) som følger: “Efter 28 Aars Arbejde foreligger nærværende Ordbog nu [Februar 1954] afsluttet. Da Trykningen af Ordbogen er foregaaet arkvis gennem flere Aar, vil der naturligt af denne Grund være fremkommet en vis Ujævnhed med Hensyn til det Omfang, Behandlingen af hvert enkelt Bogstav har faaet, ligesom Læserne af og til vil kunne savne Ord eller Udtryk, som først efter Trykningen af det paagældende Ark er kommet i almindelig Brug”. Det er derfor allerede en vigtig kilde til forskellen mellem de to store ordbøger hvor længe de har været under udarbejdelse; over for de 28 år til M-P&H har den nye ordbog (SDO) som anmeldes her, været ca. 4-5 år under udarbejdelse. Desuden har denne nye ordbog kunnet støtte sig til en mængde teknologiske tekstredigeringsredskaber som ikke eksisterede i årene 1926-1954 – samt fx til en senere fremkommen bog som Svenskt språkbruk – Ordbok över konstruktioner och fraser (2003).

I de 56 år der er forløbet mellem udgivelsen af M-P&H og SDO, er der dog fremkommet en række mindre ordbøger med bl.a. et svensk-dansk indhold: Samnordisk ordbog (1958 og 1971), mindre udgave af M-P&H (1970 og 1977), Nordisk förvaltningsordbok (1983), Gads Svensk-Dansk Dansk-Svensk Ordbog (1989), Skandinavisk Ordbog (1994), Politikens Øresundsordbog (2000), Politikens Svensk Dansk / Dansk Svensk Miniordbog (2004) og endelig Svensk-Dansk Fackordbok. Teknik Handel Ekonomi (2006).

Vi vil i det følgende se på en række sproglige momenter der knytter sig til en ordbog mellem to så nært beslægtede sprog som svensk og dansk, og se på visse eksempler på hvordan disse momenter er repræsenterede i den ordbog som anmeldes her; herunder forsøger vi at besvare spørgsmål som:

- Hvordan og i hvilket omfang oversætter ordbogen faste flerordsforbindelser såsom idiommer/frasemer/kollokationer i svensk med tilsvarende og ensbetydende flerordsforbindelser i dansk?
- Hvordan behandler ordbogen “synonymklynger” i svensk som grosso modo ensbetydende med tilsvarende “synonymklynger” i dansk?
- Hvordan afgrænses begrebet lumske ligheder/falske venner under kontrasteringen mellem ord i de to sprog?
- Til illustration af ordbogens ordomfang ser vi på visse terminologiske særdomæner som fugle, fisk, planter, svampe samt mad og drikke.
- Lader det sig gøre at oversætte det ene sprogs slang til det andet sprogs slang, herunder at gengive det ene sprogs “frække” – på svensk “starkt vardagliga” – ordforråd under bevarelse af både stilleje og præcis betydning?

Til slut sammenlignes det alfabetiske ordomfang inden for de første par tryksider i de to store ordbøger, Politikens miniordbog samt en svensk-svensk etsprogsordbog, der modsvarer de to store.

Oversættelse af idiomatiske konstruktioner i Svensk-Dansk Ordbog

Når man ser på oversættelsen af idiomatiske konstruktioner i svensk til semantisk samsvarende idiomatiske konstruktioner i dansk, sådan som de er beskrevet i de to store ordbøger med et fyldigt forråd af opslagsord, er følgende spørgsmål vigtige:

- Er en given idiomatisk konstruktion medtaget i begge ordbøger eller kun i den ene?
- Findes denne idiomatiske konstruktion under flere semantisk vigtige opslagsord eller kun under ét enkelt opslagsord?
- Er sammenligningen af den idiomatiske konstruktion i de to ordbøger mest af syntaktisk karakter eller mest af ordsemantisk karakter?
- Er den semantiske karakter af den/de idiomatiske konstruktion(er) semantisk transparent eller ikke?
- Oversættes en svensk idiomatisk konstruktion på dansk med a) en stort set identisk konstruktion, b) en anden idiomatisk konstruktion, c) et enkelt andet opslagsord eller d) en tilnærmet beskrivende ordsekvens?

Eksempelvis er følgende idiomatiske konstruktioner med i både M-P&H og SDO: *allt vad tygen håller, med andan i halsen, gammal som gatan*.

Idiomet *allt vad tygen håller* står i M-P&H under både *hålla* og *tyg*. Det oversættes i M-P&H med *alt hvad Remmer og Tøj kan holde; af alle (Livsens) Kræfter*. I SDO står det under *all*, *hålla* og *tyg* og oversættes med *alt hvad remmer og tøj kan holde; af alle kræfter*. Dette idiom bygger ikke på en særskilt syntaktisk læsning af den sætningskonstruktion den indeholder – men derimod på en semantisk relation mellem definiendum (*allt ... vad håller*) og den bagvedliggende definiciens, udtrykket *... full kraft* i Svenskt språkbruk og de tilsvarende udtryk *... alle kræfter* i de danske ækvivalenter.

Den semantiske relation mellem definienda *kan holde* – *håller* og definientes *af alle kræfter* – *med full kraft* må siges at være klart semantisk-logisk sammenhængende, således at den semantiske karakter af den idiomatiske konstruktion må siges at være semantisk transparent i begge sprog, og det på fuldstændig samme måde i begge sprog.

Den danske ækvivalent *alt hvad remmer og tøj kan holde* udgør i relation til den samsvarende svenske konstruktion *allt vad tygen håller* en stort set identisk konstruktion. Hvis vi noterer den danske konstruktion som *alt hvad (remmer og) tøj kan holde*, bliver identiteten helt komplet og tydelig. Og relationen mellem *tygen* og *tøj* 'seletøj' er den centrale overordnede, i forhold til hvilken den danske tilføjelse af *remmer* blot er en tydeliggørende underordnet specifikation. Denne identitet mellem de to overordnede ordsekvenser hersker desuden også mellem de to eksplicerende leksikalske parallelfraser, svensk *med full kraft* og dansk *af alle kræfter*, i M-P&H endda *af alle Livsens Kræfter* hvor det ekstra *Livsens* blot fungerer som en art tydeliggørende, men egentlig semantisk set overflødig, rammebestemmelse af det logiske univers som det hele fungerer inden for.

Det svenske idiom *med andan i halsen* nævnes i M-P&H kun under *anda*, men ikke under *hals*; i SDO nævnes det derimod under både *anda* og *hals*. I M-P&H hedder den danske ækvivalent *med Tungen ud af Halsen, hæsblæsende*; i SDO hedder den det samme *med tungen ud af halsen, hæsblæsende*.

I og med at det svenske idiom er af typen præposition + styrelse, mens den danske ækvivalent dels er af samme type, men desuden ekspliceres med ét enkelt adjektiv/adverbium, *hæsblæsende*, er der tale om både en syntaktisk-strukturel ækvivalens og en ind-

holdssemantisk ækvivalens. – Om den semantiske ækvivalens er semantisk transparent, må afhænge lidt af hvor fysisk-konkret man opfatter den; det handler om en fysisk bevægelse eller handling i højt tempo, hvad der naturligt hænger sammen med et tempoforøget og hørligt åndedræt, *andan*, med udånding gennem luftrøret, altså i *halsen*. Det er naturligt at opfatte denne handling som *hæsblæsende*. Og er den *hæsblæsende* person ligesom fx en hurtigtløbende hund, vil den typisk i et sådant forøget tempo meget synligt have *tungen ud af halsen*.

Det svenske udtryk *med andan i halsen* er strengt taget ikke 100 % semantisk identisk med det danske udtryk *med tungen ud af halsen*, men de har dog en tydelig kausal relation indbyrdes. Og den danske ækvivalent ekspliceres desuden også med ét enkelt adjektiv/adverbium, *hæsblæsende*.

Det svenske idiom *gammal som gatan* nævnes i M-P&H kun under *gata*, men ikke under *gammal*; i SDO nævnes idiomet under begge disse opslagsord. Idiomet er på svensk et adjektiv *gammal* præciseret/modificeret med sammenligningen *som gatan*. Den danske ækvivalent *ældgammel* er også adjektivet *gammel* svarende til det svenske *gammal*, men til sammenligningen *som gatan* svarer på dansk den semantisk forstærkende forstavelse *æld-*. Begge sprog har altså i dette idiom den samme ordklasse, altså et adjektiv *gammal/gammel* – denne ordklasseparallel hører mest hjemme i syntaksen. “Oversættelsen” af *som gatan* med *æld-* er en ordsemantisk parallel – men kan næppe beskrives som semantisk transparent. Og den danske ækvivalent udtrykkes med ét enkelt opslagsord.

Derimod er de følgende idiomer ikke nævnt i M-P&H, men nævnt i SDO: *göra abort*, *ta abort*, *inte vara ngns bag*, *ha eld i baken*, *i dagens läge*, *vig som en ekorre*, *falla som en fura för*, *idel ädel adel*.

At de to idiomer *göra abort* og *ta abort* ikke er med i den ældre ordbog M-P&H, skyldes bl.a. helt enkelt at selve glosen *abort* ikke er med i den. Det kan enten skyldes at denne glose som tværnationalt fremmedord, fælles for svensk og dansk, efter forfatternes mening ikke har været nødvendigt at behandle i en svensk-dansk ordbog. Måske er glosen også på forhånd fravalgt som “upassende”, “ubehagelig”, “halvkriminel” på det tidspunkt. I hvert fald har ordet for længst været belagt i svensk, jf. SAOB: “ABORT ... missfall ... (1729 ... 1863 ...) I brottslig afsigt framkallad är aborten fosterfördrifning” – ligesom også det synonyme “FOSTERFÖRDRIVNING för tidigt avbrytande av havandeskap i syfte att bringa fostret att omkomma ... 1861 ... Fosterfördrifning är straffbelagd i alla västerländska folks straffrätt ... 1907”. Det interessante ved de to idiomer er udelukkende det syntaktiske forhold, den måde svensk modsat dansk udtrykker indholdet på med verberne *göra* og *ta*, til at udtrykke det samme som dansk *få abort* = ‘få foretaget provokeret abort’; hvad der i øvrigt også på begge sprog udtrykkes med et verbum *abortera/abortere*. Den måde de svenske verber *göra/ta* udtrykker en verbalhandling på, er lige så lidt som det samsvarende danske verbum *få* semantisk transparent. Disse verber udtrykker den sætningssemantiske/kasusgrammatiske relation mellem sætningssubjektet/agentiven og objektet *abort*. Det svenske *göra/ta abort* oversættes på dansk med den stort set identiske konstruktion *få abort*.

Idiomet *inte vara ngns bag* indeholder kun et semantisk set vigtigt opslagsord *bag* ‘sportstaske, stofbærepose’. Den danske ækvivalent *ikke være ngns kop te* er konstrueret ligesom det svenske idiom med en syntaktisk rammestruktur *ikke være ngns* Ækvivalensen udtrykkes rent ordsemantisk ved at erstatte *bag* med *kop te* i det som underliggende betyder ca. ‘personlig præference’. Hverken en sportstaske eller en kop te kan opfattes som transparente udtryk for en sådan personlig præference. Den danske ækvivalent er i forhold til det svenske idiom en syntaktisk set identisk, men enkeltordssemantisk forskellig konstruktion.

Idiomet *ha/få eld i baken*, som kun er nævnt i SDO og under begge opslagsordene *eld* ‘ild’ og *bak* ‘bag’, kan med lidt god vilje godt opfattes som semantisk transparent, idet en

konkret ildantændelse af nogens endeballer helt sikkert vil fremkalde en forebyggende undgåelsesbevægelse væk fra ilden i højt tempo. Den danske ækvivalent *have/få ild i røven* har både samme syntaktiske struktur og en ord for ord-semantisk identitet. Den eneste forskel mellem det svenske idiom og dets danske ækvivalent ligger i det forskellige stilleje for hhv. svensk *bak* og dansk *røv*; hvis man byttede rundt på disse stillejer, ville det på svensk hedde **ha/få eld i arslet* og på dansk **have/få ild i sædet*. Og begge disse stillejeændrede varianter ville givetvis være fuldt forståelige og genkendelige med den samme betydning 'bevæge sig i højt og uroligt tempo'; formodentlig ville man kunne bruge sådanne stilleje-afvigende former til at udtrykke en humoristisk-ironisk effekt.

Det svenske idiom *i dagens läge*, kun omtalt i SDO og under begge opslagsordene *dag* og *läge* og begge steder med den danske ækvivalent *i den nuværende situation*, kan med lidt god vilje opfattes som semantisk transparent, hvis bestemtheden af *dagens* forstås som 'denne dags', 'som hører til dagen i dag', 'nu i dag', jf. udtryk af typen *för dagen* = 'lige nu' og *dagens ret* 'den madret som serveres (billigt) i dag'. Den danske ækvivalent *i den nuværende situation* er ikke semantisk identisk med *i dagens läge*, på dansk siger man ikke **i dagens situation*, den faktiske ækvivalent *i den nuværende situation* er en til det svenske idiom tilnærmet beskrivende ordsekvens.

Det svenske idiom *vig som en ekorre* 'smidig som en kat' omtales i SDO under opslagsordet *ekorre* 'egern', men ikke under opslagsordet *vig* 'smidig, spændstig'; dér nævnes i stedet et fraseeksempel (som ikke præsenteres som et fast idiom) *vig som en panter* som fraseoversættes med *smidig som en kat*; idiomer med denne betydning nævnes i SDO hverken under opslagsordet *katt* eller under opslagsordet *panter*. Alle de nævnte dyr, egern/kat/panter, er faktisk meget smidige, så de anførte konstruktioner er alle ikke bare semantisk transparente, men endda overensstemmende med den empiriske virkelighed; og alle disse fraser er indbyrdes identiske konstruktioner hvor alle dyrenavnene ville kunne erstattes af et udtryk som 'et notorisk smidigt dyr'.

Det svenske idiom *falla som en fura för* 'falde pladask for' omtales i SDO under begge opslagsordene *falla* 'falde' og *fura* 'fyr(retræ)'. Semantikken bag dette billedlige udtryk ses direkte af det kortere idiom *falla som en fura*, egentlig 'falde som et fyrretræ', i SDO med den danske ækvivalent *falde som et fældet træ*. – Man kan jo sagtens fælde andre træer end fyrretræer, men sammenlignet med andre træer er en velvoksen skovfyr et meget højt og meget rankt træ som falder med en større og hurtigere bevægelse end de fleste andre træer; og netop derfor er det et rimeligt ordbillede at sige at fyrretræet 'falder pladask', og netop derfor kan fyrretræets falden pladask opfattes som en særlig tydelig udgave af den bratte mentale bevægelse der udtrykkes som 'falde for'. – Det danske idiom *falde pladask* er ikke enkeltordssemantisk identisk med det svenske *falla som en (fallande) fura*, men det er en yderst transparent gengivelse af det bratte fald fra højt oppe, fysisk eller mentalt forstået.

Det svenske idiom *idel ädel adel* nævnes i SDO under alle tre opslagsord *adel* 'adel', *idel* 'lutter, idel' og *ädel* 'ædel'. Hele idiomet *idel ädel adel* oversættes i SDO med den danske ækvivalent *lutter fine folk*. – Eftersom svensk *idel* faktisk betyder 'idel, lutter', og *ädel* 'ædel' er semantisk synonymt med 'fin (af karakter)', og *adel* 'adel' er synonymt med '(af afstamning fine) folk', er den danske ækvivalent nærmest 'semantisk transparent med dobbelt konfekt' (eller på svensk *tårta på tårta*). Alt i alt må *idel ädel adel* siges at være en både syntaktisk og semantisk identisk konstruktion som SDO's danske ækvivalent *lutter fine folk*.

Ved oversættelse af idiomer og faste formler eller konstruktioner fra et sprog til et andet er det ofte ikke til at undgå at man nogenlunde præcist gengiver det denotative indhold, men ikke de konnotative medklange som fx signaleres fonetisk eller syntaktisk. Et eksempel er at svensk *idel ädel adel* rimeligt kan oversættes denotativt med *lutter fine folk*, selv om man på den måde mister den humoristisk-ironiske konnotative effekt som ligger i den fonetiske

‘halvrimende’ gentagelse af sidstestavelen *-del*. Karakteristiske eksempler på sådanne oversættelser i SDO er fx: *grön i ansiktet* ‘grøn i hovedet’, *bli lång i ansiktet* ‘tabe både næse og mund’, *smaka apa* ‘smage forfærdeligt’, *spela apa* ‘spille klovn’, *ha ngt i bakfickan* ‘have noget i ærmet’, *vara ute och cykla* ‘være gået galt i byen’, *dra en vals* ‘stikke en plade (lyve)’, *ersättare i roll* ‘dubleant’, *ekorrhjul* ‘hamsterhjul’ (= ‘trædemølle’).

Oversættelse af “synonymklynger” i enten begge sprog eller ét af sprogene

Det er vigtigt i tosprogsordbøger at forholde sig til den situation at enten kun opslagsordet eller kun oversættelsesækvivalenten eller dem begge semantisk set kan udtrykkes ikke blot med ét ord, men med en “synonymklynge” af flere indbyrdes semantisk ækvivalente ord.

Et oplagt eksempel er at klyngen af de svenske ord *bara* – *blott* – *enbart* – *endast* kan oversættes med klyngen af de danske *bare* – *blot* – *kun*. Hvilket præcist ord inden for disse begge ordklynger der vælges som illustration af semantisk ækvivalens, er ikke noget der kan udtrykkes enkelt repræsenteret af udtømmende relationer mellem ét enkelt svensk ord og ét enkelt dansk ækvivalentord. I begge sprog er det bedst mulige enkeltordsvalg styret af en flerhed af semantiske, tekstpragmatiske og stilistiske momenter. En sådan flerhed af ækvivalentvalg kan kun meget dårligt udtrykkes gennem den sædvanlige leksikografiske opstilling af enkelte opslagsord på begge sider. – Det bedste man umiddelbart kan stille op med en sådan ordklyngeækvivalens, er at “dække sig ind” med rigeligt med autentiske tekst-eksempler; og så slipper man desværre ikke for alligevel at skulle tage stilling til om disse autentiske teksteksempler er hhv. “godt svensk” og “godt dansk”. Vælger man oven i købet sine egne selvkonstruerede mulige teksteksempler på enten begge sprog eller blot ét af de to sprog, bliver det slet ikke sikkert hverken “godt svensk” eller “godt dansk”. Sådanne klynger af ækvivalenser kræver oftest en længere semantisk-pragmatisk drøftelse af styrende principper eller regler for hvilke ord der er “det bedste ordvalg på begge sprog”.

En leksikologisk/leksikografisk lidt lettere, men desværre ikke meget lettere, situation er den hvor ordbogsforfatteren umiddelbart skal beskrive hvordan en flerordsklynge i det ene sprog kan/skal sammenlignes med ét ord i det andet sprog. Det bliver især kompliceret hvis der er tale om ord med en meget bred og rummelig semantik.

Lad os fx se på de umiddelbart meget langt synonyme svenske ord *god* og *bra*. I SDO illustreres opslagsordet *god* bl.a. med eksempler og konstruktioner som: *en gammal god vän*, *i god tid*, *en god människa*, *har du sovit gott?*, *det kan hon gott ha* ‘det har hun rigtig godt af’, *god man* ‘værge’, *gott och väl*, *gott om bilar* ‘rigeligt med biler’, *gott så!* ‘det er i orden’, *må (så) gott!* ‘hav det godt!’, *smått och gott* ‘lidt af hvert’, *så gott det går*.

Kan *god/gott* her erstattes af det næstensynonyme *bra*? Vi prøver at se på tænkte eksempler hvor vi udskifter *god/gott* med *bra* – og så får man: *en gammal bra vän*, *i bra tid*, *en bra människa*, *har du sovit bra?*, *så bra det går*, alle o.k., over for *det kan hon bra ha*, *bra man*, *bra och väl*, *bra om bilar*, *bra så!*, *må så bra!*, *smått och bra*, alle ikke o.k.

Det er her tydeligt at sætninger med *bra* er ækvivalente med tilsvarende sætninger med *god* når *god* har sin grundbetydning som enkeltord og ikke indgår i samlede idiommer med specielle betydninger.

Man kan også anstille det omvendte eksperiment, altså indsætte *god/gott* til erstatning for *bra* i faste idiommer som i sætningerne: *hon är bra på att sjunga* ‘hun er god til at synge’, *hon har varit förkyld men nu är hon bra igen* ‘... nu er hun rask igen’, *det blir nog bra* ‘det går nok’, *en bra karl reder sig själv* ‘brav karl hytter sig selv’, *en bra slant* ‘en net sum penge’, *var det bra så?* ‘var der ellers andet?’, *göra bra ifrån sig* ‘klare sig godt’. Så får man: *hon är god på att sjunga*, *hon har varit förkyld men nu är hon god igen*, *var det gott så?*, alle ikke o.k., over for *det blir nog gott*, *en god karl reder sig själv*, *en god slant*, *göra gott ifrån sig*, alle o.k.

Hvis man derfor skal sige noget nogenlunde præcist om graden af synonymi mellem *god/gott* og *bra*, så skal man ideelt set mindst sige noget om de nærmere syntaktiske/semantiske kontekster hvor de er dels synonyme, dels ikke synonyme. Det er nok et stærkt krav at stille til en ellers fortræffelig tosprogsord – men den slags informationer hænger sammen med det man kunne kalde “sprogfølelse” eller “stilsans” inden for det fremmede sprog, noget man efterhånden træner fx som professionel oversætter.

Som bekendt er der i øvrigt det særlige ved svensk *god* at det modsat det danske *god* i særbetydningen ‘velsmagende, lækker’ ikke gradbøjes med suppletion: *god – bättre – bäst*, men regelmæssigt: *god – godare – godast*. Hvad man så fx kan oversætte til dansk som *lækker – lærkere – lækrest*. I øvrigt er det tilsvarende svenske ord *läcker* nok et ord man bruger noget oftere end det danske *lækker*. I svenske svampebøger kan en ugiftig svamp være enten *ätbar* ‘spiselig (om mad)’ eller *ätlig* ‘egnet som menneskeføde’, fx ugiftig, men hvis man taler om de svampe der er bedst i køkkenet eller på tallerkenen, som fx kantarel og karljohan, så er en sådan i en dansk svampebog *god/velsmagende*, men i svenske *läcker*. Det gælder oven i købet også i de rent botaniske svampebøger, så den danske *velsmagende mælkehat* i en svensk svampeflora hedder *läcker riska*.

Et andet eksempel på “dobbeltsynonymi” svarende til dansk *god* = svensk *god/bra* er dansk *höflig* = svensk *hövlig/artig*. I SDO oversættes svensk *artig* med dansk *höflig* og svensk *hövlig* med dansk *höflig; beleven*. Til gengæld oversættes dansk *artig* med svensk *snäll* – det er noget lydige og velopdragne børn kan være eller ikke være. At en voksen mand på svensk er *artig*, betyder altså ikke at han opfører sig som et lydigt og velopdragent barn. En stærkere grad af *artig/hövlig* hos en voksen mand hedder snarere *hövisk* – et ord som i en danskers mund let får en klang af noget underdanigt og gammeldags ridderligt.

Det er ikke kun med arveord eller gamle låneord man kan træffe forskudte synonymier ved danske ækvivalenter til svensk; det gælder også visse fremmedord. Et eksempel har man i det svenske ord *abonnera* som man fx kan på et telefonnetværk, men ikke på en avis. At abonnere på en avis hedder på svensk at *prenumerera*, et ord som slet ikke kendes på dansk. Og det svenske *abonnera* betyder også ‘forudbestille, reservere’. Forrest på en svensk bus som er reserveret til et samlet rejseselskab står der derfor *abonnerad*. – I SDO er der ved opslagsordene *abonnemang/abonnent/abonnera* ikke nogen henvisning til *prenumeration/prenumerant/prenumerera*. Det burde der nok være.

En interessant kompleks næstensynonymirelation hersker der på svensk mellem ordene *bädd* ‘seng, soveplads; leje, underlag; bedding’ og *säng* ‘seng; bed, bänk (havebrug)’ og sammensætninger med dem begge i betydningen ‘seng’. Man kan således sige følgende afledninger af og sammensætninger med *bädd*:

<i>bädda</i> ‘rede seng’	<i>bäddavdelning</i> ‘sengeafsnit (på sygehus)’
<i>bädda för</i> ‘lægge op til ...’	<i>bäddjacka</i> ‘sengetrøje’
<i>bädda in</i> ‘pakke ind, omslutte’	<i>bäddmadrass</i> ‘rullemandras’
<i>bädda ner</i> ‘lægge i seng, putte’	<i>bäddning</i> ‘sengeredning; grundlag’
<i>bädda upp</i> ‘rede op’	<i>bäddsoffa</i> ‘sovesofa’
<i>som man bäddar får man ligga</i> ‘man ligger som man har redt’	

og følgende afledninger af og sammensætninger med *säng*:

<i>sängkant</i> ‘sengekant’	<i>ligga till sängs</i> ‘ligge i sengen’
<i>sänglampa</i> ‘sengelampe’	<i>skillnad till säng och säte</i>
<i>sängliggande</i> ‘sengeliggende’	‘separation’
<i>gå i säng / gå till sängs</i> ‘gå i seng’	<i>sängbunden</i> ‘bundet til sengen’

sängdags ‘sengetid’
sängfösare ‘godnatdrink’
sängkammare ‘soveværelse’
sängkläder ‘sengetøj’
sänglinne ‘sengelinned’

sängläge ‘sengeleje’
sängmatta ‘sengeforligger’
sängtäcke ‘sengetæppe, vattæppe’
sängvätare ‘sengevæder’
sängöverkast ‘sengetæppe (pyntetæppe)’

Hvad sker der så hvis man bytter rundt på *bädd* og *säng*? Så får man:

**sänga*
**sänga för/in/ner/ upp*
**som man sänger får man ligga*
sängavdelning ‘sengeafdeling (i stormagasin)’
sängjacka ‘sengetrøje’
sängmadrass ‘rullemdras’
sängning ‘det at gå i seng’
sängsoffa ‘sovesofa’

bäddkant ‘sengegærde’
bäddlampa ‘sengelampe’
bäddliggande ‘sengeliggende’
gå i bädd ‘gå i seng’
gå till bädds ‘gå i seng’

ligga till bädds ‘ligge i sengen’
**skillnad til bädd och säte*
**bäddbunden*
bäddags ‘sengetid’
bäddfösare ‘godnatdrink’
bäddkammare ‘soveværelse’
bäddkläder ‘sengetøj’
bäddlinne ‘sengelinned’
bäddläge ‘sengeleje’
bäddmatta ‘sengeforligger’
bäddtäcke ‘sengetæppe, vattæppe’
bäddvätare ‘sengevæder’
bäddöverkast ‘sengetæppe (pyntetæppe)’

Umiddelbart ser det ud som om man i de fleste tilfælde kan ombytte *bädd* med *säng*. Og i de fleste tilfælde uden semantiske konsekvenser. Men ved enkelte af ordene er der dog visse betydningsændringer: *bäddavdelning* – *sängavdelning*, *bäddning* – *sängning*, *bäddkant* – *sängkant*. Desuden ser det ved søgning på Google ud som om de sammensætninger der er nævnt i SDO, er langt mere hyppige end dem der ikke er nævnt i SDO; de sidstnævnte er så nok marginale, men ikke helt umulige.

Terminologiske særdomæner

Vi vil nu kort omtale en række primært naturhistoriske ord som enten helt mangler i SDO eller for hvilke visse synonymer ikke er nævnt i SDO. Det drejer sig om ord der betegner træer, svampe, fisk, fugle, mad og andre køkkenord. Der er allerede en hel del ord (nok ?) inden for disse grupper i SDO – men langt fra alle tænkelige.

Træer der slet ikke eller kun delvis omtalt i SDO: *skogsek* (*Quercus robur*) ‘stilk-eg’/‘almindelig eg’, *klibb-al* (*Alnus glutinosa*) ‘rød-el’, *bindvide* (*Salix aurita*) ‘ørepil’, *vres-alm* (*Ulmus laevis*) ‘skærmelm’, *lundalm* (*Ulmus carpinifolia*) ‘parkelm’/‘småbladet elm’, *skogsalm* (*Ulmus glabra*) ‘storbladet elm’/‘skovelm’, *flikoxel* (*Sorbus torminalis*) ‘tarmvridrøn’, *skogslönn* (*Acer platanoides*) ‘spidsløn’, *sykomorlönn* (*Acer pseudoplatanus*) ‘ahorn’/‘ær’, *harginst* (*Cytisus scoparius*) ‘gyvel’, *bohuslind* (*Tilia platyphylloides*) ‘storbladet lind’, *strandtall/contortatall* (*Pinus contorta*) ‘klitfyr’ og *silvertall / makedonisk tall* (*Pinus peuce*) ‘silkefyr’.

Svampe der ikke er omtalt i SDO: *aspsopp/apelsinsopp* (*Leccinum rufum*) ‘skælstokket rørhat’, *ostronmussling* (*Pleurotus ostreatus*) ‘østershat’, *taggsvamp* (*Hydnum repandum*) ‘pigsvamp’, *blodsopp* (*Boletus luridiformis*) ‘netstokket indigorørhat’, *blåmusseron* (*Lepista nuda*) ‘høstmusseron’/‘violet hekseringsridderhat’, *brunsopp* (*Boletus badius*) ‘brunstokket rørhat’, *fjällig bläcksvamp* (*Coprinus comatus*) ‘parykblækhat’, *föränderlig tofsskivling* (*Pholiota mutabilis*) ‘foranderlig skælhhat’, *höstmusseron* (*Lepista personata*) ‘bleg hekseringsridderhat’, *jätteröksvamp* (*Calvaria gigantea*) ‘kæmpestøvbold’, *läcker riska* (*Lactarius*

deliciosus) ‘velsmagende mælkehat’, *mandelrisk* (Lactarius volemus) ‘spiselig mælkehat’, *nejlikbrosking* (Marasmius oreades) ‘elledansbruskhat’, *sammetsopp* (Boletus subtomentosus) ‘filtet rørhat’, *sandsopp* (Suillus variegatus) ‘broget rørhat’, *sillkremla* (Russula xerampelina) ‘hummerskørhat’, *stolt fjällskivling* (Macrolepiota procera) ‘stor parasolhat’, *svart trumpetsvamp* (Craterellus cornucopioides) ‘stor trompetsvamp’, *tegelsopp* (Leccinum versipelle) ‘rød birkerørhat’, *vinterskivling* (Flammulina velutipes) ‘gul fløjlsfod’, *vårmusseron* (Calocybe gambosa) ‘vårmusseron’/‘velsmagende ridderhat’, *ängschampinjon* (Agaricus campestris) ‘markchampignon’ og *örsopp* (Suillus bovinus) ‘grovporet rørhat’.

Fisk der ikke er omtalt i SDO: *majfisk/majsill* (Alosa alosa) ‘majsild’, *staksill* (Alosa fallax) ‘stavsild’/‘stamsild’, *havsöring/laxöring* (Salmo trutta trutta) ‘havørred’/‘laksørred’, *glyskolja* (Trisopterus minutus) ‘glyse’, *skärlånga* (Enchelyopus/Ciliata) ‘havkvabbe’, *fjällbrosme* (Phycis blennoides) ‘skælbrosme’, *havsabborre* (Dicentratus labrax) ‘bars’/‘havbars’/‘havaborre’, *taggmakrill/taggsill* (Trachurus trachurus) ‘hestemakrel’, *dolfisk* (Aphanopus carbo) ‘sort sabelfisk’/‘sort hårhale’, *fenknot/storgnoding* (Chelidonichthys lucernus) ‘rød knurhane’, *lerskädda* (Hippoglossoides platessoides) ‘håising’, *paddtorsk* (Raniceps raninus) ‘sortvels’, *klorocka* (Amblyraja radiata) ‘tærbe’, *slätrocka* (Dipturus batis) ‘skade’, *slätvar* (Scophthalmus rhombus) ‘slethvar’, *nordsjösik* (Coregonus oxyrinchus) ‘snæbel’, *grymta* (Haemulidae) ‘gryntefisk’, *havsgös* (Argyrosomus regius) ‘ørnefisk’, *(röd)pagell/rödraxen* (Pagellus erythrinus) ‘rød blankesten’, *fläckpagell* (Pagellus bogaraveo) ‘spidstandet blankesten’, *tandbraxen* (Dentex dentex) ‘havrude’, *silversidefisk* (Atherina presbyter) ‘stribefisk’, *hågäl* (Galeus melastomus) ‘ringhaj’, *tagghaj* (Echinorhinus brucus) ‘sømhaj’ og *grårocka* (Rostroraja alba) ‘spidsrokke’.

Fugle der ikke er omtalt i SDO: *hackspik* = *hackspett*, *skogsskata* (skånsk) = *nötskrika*, *törnsmyg* (= *törnsångare*) (Sylvia communis) ‘tornsanger’, *halsbandflugsnappare* (Ficedula albicollis) ‘hvidhalset fluesnapper’, *rosenfink* (Carpodacus erythrinus) ‘karmindeppap’, *korsnäbb* (Loxia) ‘korsnæb’, *bändelkorsnäbb* (Loxia leucoptera) ‘hvidvinget korsnæb’, *häcksparv* (Emberiza cirrus) ‘gærdeværling’, *gråhakedopping* (Podiceps grisegena) ‘gråstrubet lappedykker’, *sångsvan* (Cygnus cygnus) ‘sangsvane’, *spetsberggås* (Anser brachyrhynchus) ‘kortnæbbet gås’, *fjällgås* (Anser erythropus) ‘dværggås’, *praktejder* (Somateria spectabilis) ‘kongeedderfugl’, *kustpipare* (Pluvialis squatarola) ‘strandhjejle’, *kustsnäppa* (Calidris canutus) ‘islandsk ryle’, *spovsnäppa* (el. *spovvipa*) (Calidris ferruginea) ‘krumnæbbet ryle’, *mosnäppa* (Calidris temminckii) ‘temmincksryle’, *myrsnäppa* (Limicola falcinellus) ‘kærløber’, *skärsnäppa* (Calidris maritima) ‘sortgrå ryle’, *svartsnäppa* (Tringa erythropus) ‘sortklire’, *havslöpare* (oceanites oceanicus) ‘Wilsons stormsvale’, *oceanlöpare* (Oceanodroma castro) ‘madeirastormsvale’, *halsbandstormsvala* (Oceanodroma hornbyi) ‘ringstormsvale’ og *kornsparv* (Emberiza calandra) ‘bomlærke’.

Mad der ikke er omtalt i SDO: *rundfisk* ‘i kropstværsnit rund fisk; modsat fladfisk’, *silverlök* ‘salatløg’, *köttfärskrans* ‘kødrand’, *tunnbringa* = *slaksida* ‘slag (fx til rullepølse)’, *kållapp* ‘oksekødsslag’, *biffstock* (= *oxfilé*) ‘oksemørbrad’, *rullekorv* = *rullsylta* ‘rullepølse’, *kanellängd* ‘kanelstang’, *wienerlängd* ‘wienerbrødsstang’, *borgmästarfläta* ‘borgmesterstang’ og *kanelnäck* = *kanelnurra* = *kanelbulle* ‘kanelnegl’.

Hvordan afgrænses begrebet lumske ligheder / falske venner i svensk og dansk?

Den sædvanligste afgrænsning af lumske ligheder / falske venner er par af forvirrende indbyrdes lignende ord som de her understregede ord, som også er udpegede som falske venner i SDO: akta ‘passe på’ – ämna ‘agte / have til hensigt’, altan ‘terrasse’ – balkong ‘altan’, altargång ‘midtergang i kirke’ – nattvardsgång ‘altergang’, anhängare ‘tilhænger’ – släp-vagn ‘anhænger’, anrätta ‘tilberede, tillave’ – tillreda ‘anrette (mad)’ – förorsaka ‘anrette (forårsage)’, artig ‘høflig’ – snäll (pojke) ‘artig (dreng)’, avdrag ‘fradrag’; ‘aftræk (aftryk fra

trykform)’ – *avbetalning* ‘afdrag’, *dubbelbeckasin* ‘tredækker’ – *enkelbeckasin* ‘dobbeltbekasin’, *rolig* ‘morsom’ – *lugn* ‘rolig’.

Ordpar som ville være falske venner hvis de var med i SDO, kunne være fx de følgende: *strandtall* ‘klitfy’ – *medelhavstall* ‘strandfy’, *sotstormsvala* ‘grå stormsvale’ – *tristramstormsvala* ‘sod(farvet) stormsvale’.

Ordpar som ikke er udpegede som falske venner i SDO, men næsten kunne være det for en mindre kyndig/overfladisk/hurtig læsning, er de nedenfor understregede: *afficiera* ‘afficere’ – *affischera* ‘sætte plakater op’, *alvar* ‘kalkhede’ – *allvar* ‘alvor’, *attan* ‘pokkers’ – *a(de)rton* ‘atten’, *anka* ‘(tam)and’ – *överklaga* ‘anke’, *skida* ‘ski; stå på ski’ – *skita* ‘skide’, *duga* ‘du, passe’ – *dugga* ‘småregne’, *duscha* ‘tage brusebad’ – *dyscha* ‘divan’, *dägga* ‘die, patte’ – *däcka* ‘slå i gulvet’, ‘falde om’, ‘sætte dæk (på båd)’, *dosa* ‘æske, dåse’ – *dåsa* ‘døse, dovne’, *hagtorn* ‘hvidtjørn’ – *havtorn* ‘havtorn’, og så kan man naturligvis også konstruere søgte eksempler som disse: *ank-unge* ‘ælling’ – *an-kung* ‘ane-konge’ (= forfader), *anklagande* ‘anklagende’ – *ank-lagande* ‘tilberedning af andesteg’.

Oversættelse af svensk slang til dansk slang

For at overføre stilværdien af svensk slang i en oversættelse af svensk tekst til dansk tekst kan man opstille ækvivalenser som: *affe* – *amf*, *speed* ‘amfetamin’, *akterskytt* – *bagbordsindianer* ‘homoseksuel mand’, *anakonda* – *kødføjte* ‘penis’, *antad* – *stenet* ‘narkotikapåvirket’, *aphus* – *grisestien* ‘toilet’, *bisse* – *promillevand* ‘alkohol’, *bjäff* – *fjams* ‘vagina’, *boffe* – *englestøv* ‘narkotika’ og *bönjuice* – *negersved* ‘kaffe’, som man ikke kan finde i en “normalsprogsordbog” som SDO.

Derimod burde man i en sådan tosprogsordbog for nutidige voksne kunne finde “frække” (dvs. vulgært latrinære og seksuelle ord): *klitta* ‘klitoris’, *kussimurra* ‘vagina’, *kådis* ‘kon- dom’, *lebba* ‘lesbisk kvinde’, *mök* ‘tarmluft’, ‘fækalier’, ‘grim kvinde’, *pink* ‘pis, urin’, *pulla* ‘fingerstimulere klitoris’, *sats* ‘ejakulation’, ‘klat sæd’ og *taja* ‘onanere’.

Sammenligning af ordforrådets omfang i fire ordbøger

Til illustration af den indholdsmæssige sammenligning mellem de to store svensk-danske ordbøger kan man se på det behandlede ordforråd på den første side i M-P&H og det alfabetisk tilsvarende ordforråd i SDO; og det sammenligner vi så med ordforrådet i en svensk etsprogsordbog, Svensk ordbok (1986), samt med ordforrådet i Politikens mini- ordbog.

I den nedenstående tabel markeres med **fed** type de opslagsord der findes i tre eller fire af ordbøgerne, med *kursiv* type de opslagsord der findes i begge de nyere ordbøger, SDO og Svensk Ordbok, og med **fed kursiv** type de opslagsord der findes både i den ældre ordbog M-P&H og i én af de nyere ordbøger.

M-P&H	SDO	Svensk Ordbok	Politikens miniordbog
a	a <i>A</i> A och O	a <i>A</i> a- à A-aktie	a
AB	A-avdrag AB		AB
	<i>A-barn</i>	abakus abandon <i>A-barn</i>	
abbas abbé abbedissa	abbé abbedissa	abbé abbedissa	

	<i>ackreditera</i> ackreditering	<i>ackreditera</i>	
ackurat	<i>ackurat</i> <i>ackurat</i>	ackumulation ackumulator ackumulera <i>ackurat</i> <i>ackurat</i> ackuratess	
ackusativ		ackusativ ackusativobjekt ackusatorisk <i>ackuschör</i>	
ackuschörska	<i>ackuschör</i> ackuschörska	ackuschörska ackvirera ackvisition ackvisitör	
	acne	action actionfilm	
	actionrulle AD		
	<i>adagio</i>	ad acta <i>adagio</i> adagio	
Adam och Eva	Adam och Eva <i>adamsdräkt</i> <i>adamsäpple</i>	<i>adamsdräkt</i> <i>adamsäpple</i> adaptation adapter adaptera adaption adaptiv a dato	
	adb adb-system		
	<i>addera</i> addering	addend <i>addera</i>	
	<i>addition</i>	addiktion additament <i>addition</i> additionstecken	
	<i>additiv</i> <i>additiv</i>	<i>additiv</i> <i>additiv</i> adduktion	
adel	<i>adekvat</i> adel	<i>adekvat</i> adel adelsbrev	adel
adelsdryg			
adelsfana	adelsfamilj		
adelskalender	adelskalender <i>adelskap</i> <i>adelsman</i>	adelshögfärd adelskalender <i>adelskap</i> <i>adelsman</i> adelsmärke	
adelsmöte			
adelsstånd		adelsprivilegium	
	<i>adept</i> aderton adertonde adertonhundredtal(et)	adenit adenoid <i>adept</i> aderton adertonde	

og desuden også med en både bredere og dybere dækningsgrad inden for fx juridisk og forvaltningsrelateret sprogbrug.

Bogens behandling af kontrasterende synonymklynger er måske ikke altid lige omfattende og grundig; men det må nok generelt siges at være et af de mere krævende ønskemål i behandlingen af ordforrådets nuancer i tosprogsordordbøger, ikke mindst mellem to så nærbeslægtede sprog som svensk og dansk. Grundig kontrastiv dækning af synonymier i tosprogsordbøger er nok mest en sag for meget kompetente professionelle oversættere af både skøn- og faglitteratur.

Mængden af fremhævede lumske ligheder / falske venner vil de fleste danskere som læser meget svensk tekst, nok opfatte som tilstrækkelig og yderst righoldig. Men sådanne læsere kan måske også de fleste “veletablerede” lumske ligheder udenad i søvne. At man fx ikke har fremhævet overfladiske ligheder som fx internt svenske *afficiera* – *affischera*, er måske kun en mangel hvis man ser det fra den overfladiske og meget lidt svenskkyndige læsers synspunkt.

Det er ikke svært at finde “lakuner” inden for SDO’s behandling af terminologiske særdomæner. Men de fleste af dem berører det næsten encyklopædiske ordforråd som mange ikkefaglige danskere heller ikke kender i deres eget danske sprog. Hvor mange danskere nikker fx genkendende til ord som *ørepil*, *tarmvridrøn*, *netstokket indigorørhat*, *havkvabbe*, *håising*, *ørnefisk*, *karmindompap*, *temmincksryle* og *madeirastormsvale*?

Inden for oversættelsen af svensk slang til dansk slang har det nok været kutyme at henvise interesserede til de indfødte ensprogsspecialordbøger over dette ordforråd. – Men man skal måske ikke meget dybt ned i det ordforråd inden for visse sproglige universer, som fx i kriminalromaner, hvor man måske så ikke spontant kender ækvivalenser som *akterskytt* = *bagbordsindianer*, *aphuset* = *grisestien*, *bjäff* = *fjams* og *boffe* = *englestøv*.

Litteratur

Fynning, Andreas (1958): *Samnordisk ordbog*, Nyt Nordisk Forlag / Almqvist & Wiksell / Olaf Norlis Bokhandel.

Galindo, Orlando (2006): *Svensk-Dansk Fackordbok. Teknik Handel Ekonomi*, GTO.

Garde, Anna (1989): *Svensk-Dansk Dansk-Svensk Ordbog*, G.E.C. Gads Forlag.

Katlev, Jan (2004): *Politikens Svensk Dansk / Dansk Svensk Miniordbog*, Politikens Forlag.

Lindgren, Birgitta, Skirne Helg Bruland, Allan Karker og Ståle Løland i samarbejde med Nordisk Sprogsekretariat (1994): *Skandinavisk Ordbog. Svensk-Norsk-Dansk*, Gyldendal.

M-P&H = Munch-Petersen, Valfrid Palmgren og Ellen Hartmann (1954): *Svensk-dansk Ordbog*, Gyldendal.

Munch-Petersen, Valfrid Palmgren og Ellen Hartmann (1977): *Svensk-dansk Ordbog*, 2. udg., Gyldendal.

Nordisk förvaltningsordbok (1983), Nordisk Råd og Foreningerne Norden.

SAOB = *Svenska Akademiens ordbok* A-tyna, Svenska Akademien, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (november 2011).

SDO = Kristensen, Kjeld, Else Bojsen og Pernille Folkmann (2010): *Svensk-Dansk Ordbog*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, JP/Politikens Forlagshus.

Sjöberg, Jonny (2000): *Politikens Øresundsordbog*, Politikens Forlag.

Svenskt språkbuk – Ordbok över konstruktioner och fraser (2003), Svenska språknämnden, Norstedts Ordbok.

Swedenborg, Lillemor m.fl. (1986): *Svensk ordbok*, Språkdata, Göteborgs universitet, Esselte Studium.

Jan Katlev

jan.katlev@get2net.dk

Leksikon over ordbøger og leksika

Loránd-Levente Pálfi, under medvirken af Johnny Finnssøn Lindholm, 2. udgave, København: Frydenlund 2010, isbn 978-87-7887-976-9, 640 sider, 399 kr. vejl. pris

Af Inger Schoonderbeek Hansen

30. marts i år udkom 2. udgave af Loránd-Levente Pálfis Leksikon over ordbøger og leksika (LOL), også denne udgave er under medvirken af Johnny Finnssøn Lindholm. Ifølge LOL er Pálfi ansat som forskningsmedarbejder på Center for Leksikografi, Handelshøjskolen, Aarhus Universitet, og Lindholm er ph.d.-stipendiat på Árni Magnússon-instituttet for islandske studier, Islands Universitet, samt projektansat ved Menningarlegt og félagslegt hlutverk íslenskra kvæða- og sálmahandrita eftir siðskipti (Islandske kvad- og salmehåndskrifteres kulturelle og sociale rolle efter reformationen)¹ (jf. s. 630). Endelig har Henrik Lorentzen (seniorredaktør på Det Danske Sprog- og Litteraturselskab) til denne udgave leveret et tillæg om ordnet.dk.

I forhold til 1. udgave er 2. udgave stærkt forøget og – så vidt jeg har kunnet skønne, og forfatterne selv gør opmærksom på i deres indledning (fx s. 9) – lettere revideret. Forøgelsen fornemmes tydeligt når man står med begge udgaver i hånden: Værkets 1. udgave er på 432 sider, mens 2. udgave er på hele 640 sider! Vægten følger uundgåeligt med (896 gram), og hvorfor dét inddrages her, vender jeg tilbage til senere. I det følgende bliver (u)overensstemmelser mellem LOL1 og LOL2 kun inddraget såfremt det er relevant; en systematisk sammenligning er ikke denne anmeldelses primære formål².

I nedenstående beskrivelse af LOL inddrages derimod observationer i forhold til de(n) brugergruppe(r) værket tilsigter, hvordan omteksten tager sig ud, og hvordan forfatterne selekterer værkets lemmaer, hvilket vil blive efterprøvet vha. nogle prøveopslag (jf. Nielsen s. 137). Disse observationer bygger på den ene side på min egne leksikografiske erfaringer, dels gennem mange års stort set daglige brug af alskens ordbøger og opslagsværker, dels gennem mit (praktisk leksikografiske) arbejde som redaktør på Jysk Ordbog – jeg må altså først og fremmest regnes til LOL's sekundære brugergruppe. På den anden side bygger observationerne på de erfaringer jeg gennem de seneste 10-12 år har høstet ved at undervise i dansk på Nordisk Institut, Aarhus Universitet. Dette vil jeg udnytte i et *forsøg* på at betragte LOL også ud fra den primære brugergruppes synspunkt: "den studerende ungdom" (s. 12).

Der skal ikke herske tvivl om at LOL er et imponerende og omhyggeligt udført værk, hvilket forfatterne selv heller ikke har undladt at fremhæve: "[LOL] er det mest omfattende værk, der hidindtil er udkommet på noget sprog om danske leksikografiske opslagsværker" (s. 9, dog opfulgt af passende ydmyghed, fx s. 10 samt s. 626). Forfatternes ambitionsniveau er højt hele vejen igennem, hvilket bl.a. også fremgår af LOL's omfattende og fagligt detaljerede indledning. At netop dette kan have den modsatte effekt i forhold til LOL's primære brugergruppe, skal jeg gøre rede for senere.

¹ På Handelshøjskolens hjemmeside optræder Pálfi ikke, men det skyldes muligvis det seneste års store omstruktureringer på Aarhus Universitet; han figurerer dog som ansat på Institut for Erhvervskommunikation, som Center for Leksikografi er en del af, jf. <http://pure.au.dk/portal-asb/en/>. Lindholm er i dag tilknyttet projektet Dansk Editionshistorie på Københavns Universitet, jf. <http://danskeditionshistorie.ku.dk/ansatte/>.

² Når 1. og 2. udgave sammenlignes direkte, bruges betegnelserne LOL1 og LOL2.

LOL's opbygning og tilsigtede brugergrupper

Helt overordnet består LOL af tre dele: indledning, opslagsdel og efterskrift; hver del består igen af en række mindre dele. Det mest interessante i forhold til LOL's formål er opslagsdelen, der består af tre dele: 'Primær opslagsdel' (s. 47-304), 'Bibliografi' (s. 305-532) og 'Navneregister' (s. 559-625).

LOL's indledende del på 37 sider (s. 9-46) er tætskrevet og opbygget af ni afsnit af forskellig længde. 'Kort indledning' (s. 9) præsenterer LOL2, kommenterer misforståelser i forbindelse med oplysningerne i LOL1 og vejleder læseren (både den "mere end almindeligt interesserede" og "den [...], som mangler tiden eller interessen" (s. 9)) i forhold til LOL's omtekst.

I 'Forord' (s. 10-18) skriver forfatterne om bl.a. LOL's eksistensberettigelse, formål, tilsigtede brugergrupper samt kort om videnskabelige overvejelser mht. leksikografi, selektionskriterier mv. Om LOL's formål skriver forfatterne:

Brugeren skal [...] kunne finde oplysninger om, *hvad* der faktisk findes af danske leksikografiske opslagsværker fra nyere og nyeste tid inden for alle mulige fagområder, specialområder (som ikke hører ind under noget bestemt fag) og om alskens forskellige sprog (dvs. de forskellige sprogretninger til/fra dansk). Det er kun danske værker, der tages i betragtning og primært kun værker publiceret i nyere og nyeste tid (især 1990'erne og 2000'erne). (s. 11)

LOL tilsigter to brugergrupper hvorved den "henvender [...] sig til en meget bred brugergruppe", med tilføjet indrømmelse: "Det betyder ikke, at alle de påtænkte grupper kan få lige megen nytte af værket" (s. 12). Dens primære brugergruppe er imidlertid "den studerende ungdom" (!), dvs. "danske modersmålstalende eller udlændinge med en god beherskelse af dansk. Mere præcist [...] elever på ungdomsuddannelser samt studerende på højere læreanstalter (fx universiteter og institutioner som Danmarks Biblioteksskole)" (s. 12). LOL's sekundære brugergruppe er "det praktiserende lag af fagfolk i undervisningssektoren [...] [m]ere præcist tænkes her især på folkeskolelærere [...], gymnasielærere [...], universitetslærere" og lignende (s. 12). Forfatterne nævner faktisk, omend nødtigt (da det må stride imod deres leksikografiske principper, men nok tilgodeser forlagets kommercielle anpart i forehavendet) en tertiær brugergruppe: "de forkætrede "alle, der interesserer sig"" (s. 12). For at imødekomme de forskellige brugergrupper er LOL forsøgt skrevet i "en ikke for videnskabelig stil", dog har de i visse tilfælde ikke helt kunnet undgå en noget tungere faglig sprogbrug (s. 13).

Indledningens øvrige afsnit, 'Leksikografi i dag' (s. 19-21), 'Teoretisk bemærkning' (s. 21-22), 'Afgrænsning af genstandsområdet' (s. 22-28), 'Selektion og selektionskriterier' (s. 28-33) samt 'Yderligere litteratur, foreninger og forskning' (s. 43-45) er tiltænkt LOL's sekundære brugergruppe, mens 'Brugervejledning' (s. 33-43) samt værkets relevante og kontante 'Fire gode råd til brugen af leksikografiske opslagsværker!' (s. 46) først og fremmest skal tilgodesee elever og studerende. Faktisk er *hele* omteksten nødvendig i forhold til en virkelig optimal brug af LOL, hvilket i hvert fald ét af de fire gode råd også lægger op til ("Kig på alle omtekster!"), det til trods for at især den bibliografiske opslagsdel er temmelig lettilgængelig (jf. nedenfor). Fx er afsnittene om afgrænsning af genstandsområdet og lemmaselektion uundværlige da man ved et første hurtigt, sædvanligvis lettere impressionistisk blik på LOL's primære opslagsdel nok vil studse over at se begreber som *finalalfabetisering* og *fisk*, *moms* og *musikinstrumenter*, *slanger* og *socialforvaltning* stående sammen øverst på siden (men nu indeholder LOL pga. udvælgelsesprincipperne også et

meget bredt spektrum af leksikografiske opslagsværker!) (jf. mere om afgrænsning og lemmaselektion nedenfor).

Opslagsdelens første del ('Primær opslagsdel') på godt 250 sider (s. 47-304) indeholder "omtrent 700" opslagsord ifølge LOL's bagside, og opslagsordene kan, som sagt ved allerførste blik, virke noget uvilkårligt udvalgt: Første lemma er *accraisk*, sidste *Århus*. De enkelte artikler er bragt i to spalter pr. side. De enkelte lemmaer er grafisk markeret i en større teksttype og med fed skrift, og sammen med et ganske begrænset antal "ikke-typografiske strukturindikatorer, [...] markører" (s. 33) fremstår de enkelte artikler, trods deres meget tætskrevne og dermed umiddelbart uoverskuelige indhold, som overskuelige og relativt lette at foretage konkrete nedslag i. Nogle af artiklerne er udelukkende referenceartikler, og her henvises brugeren til et relateret eller hyperonymt opslagsord (fx fra *plantenavne* til *botanik*), en anden ortografisk form (fx fra den hyppigt anvendte, botaniske stavemåde *rhododendron* til den ifølge Dansk Sprognævn godkendte stavemåde *rododendron*), opløsning af en forkortelse (fx fra *ikt* til *informationsteknologi*) og lignende.

LOL's bibliografiske leksikon ('Bibliografi', 'Leksikografiske opslagsværker' og 'Leksikografiske opslagsværker: supplement' s. 305-532) indeholder 1929 forskellige, hovedsageligt nyere og nutidige nationale og internationale titler på ordbøger og leksika med dansk som genstandssprog; ældre opslagsværker er imidlertid ikke udelukket (fx Christian Molbech (1841) *Dansk Dialect-Lexikon*). Dette fokus på nyere og nyeste dokumenter understreges flere steder af forfatterne (fx s. 11 og s. 24) og er så også en naturlig følge af vores moderne informationssamfunds øgede forbrug af det relativt høje antal leksikografiske produkter i forhold til tidligere (jf. s. 10f.). Såfremt værker (også) er publiceret på internettet, ledsages de i bibliografien af internetadresser, fx "*Den Danske Ordbog* [...] værket foreligger også online på www.ordnet.dk" (s. 361). Her ville det være mere præcist med www.ordnet.dk/ddo. Listen er næsten uhyggeligt udførlig og, så vidt jeg kan skønne, bibliografisk udtømmende. For eksempel fremgår Ordbog over det danske Sprogs lange redaktionshistorie når bl.a. grundlægger, hovedredaktører og redaktører nævnes og alle binds udgivelsesår nævnes (s. 465f.); ODS' supplement figurerer efterfølgende under et selvstændigt løbenummer, igen med en fyldig beskrivelse af redaktionen, antallet af opslagsord pr. bind, hvilket især de seneste 20 år har været almindelig målestok i ordbogsverdenen. Denne pertentlige bibliografiske praksis harmonerer nok godt med værkets sekundære brugergruppe, men dets primære brugere vil formentlig tabe tråden undervejs i detaljerigdommen.

Bibliografien udgør LOL's primære kilder, mens dens sekundære kilder følger i et kapitel for sig ('Anden litteratur' s. 533-557). Listen indeholder mange titler på anmeldelser af ordbøger og leksika og udgør derfor en sand guldgrube når man gerne vil vide mere om et specifikt værk.

LOL's sidste opslagsdel er et navneregister (s. 559-625), der ifølge forfatterne indeholder 5.450 indførsler, 6.850 henvisninger til løbenumrene i bibliografien samt 500 krydshenvisninger (jf. s. 561). Registrets indledning afspejler igen forfatternes omhyggelige omgang med stoffet: Der er bl.a. redegørelser for alfabetiseringen af personnavnene (vha. den sædvanlige invertering, *også* ved islandske navne); udredning af navnegangere (fx Harry Andersen), hvilket må være et tilbagevendende bibliografisk problem efter de givne danske forhold; inddragelse af ikke kun et værks hovedredaktør(er), men også af øvrige medlemmer af redaktionen (jf. omtalen af ODS ovenfor). Man finder her også forbehold mht. ujævnheder, som fx at småord i navne på personer, foreninger mv. "kan være sløffet (fx "Det"), men er det ikke nødvendigvis altid" (s. 561); forklaringen bag dette valg mangler.

LOL's sidste afsnit er, ud over to ultrakorte men fuldt ud tilstrækkelige forfatterbiografier ('Om forfatterne', s. 630), en efterskrift (s. 626-629) med afsluttende kommentarer. Her samles der dels op på nogle af indledningens centrale omdrejningspunkter, fx det faktum at

LOL “[ikke må anses] for at være udtømmende” (s. 626), samt de hertil knyttede principper mht. lemmaselektion der bl.a. bevirker at selv “biblioteksmæssigt vanskeligt tilgængelige [...] dokumenter” (s. 627) er medtaget. Dels forholder forfatterne sig til modtagelsen af LOL1, der udover at have været overvejende positiv, også har været negativ. Én af de mere negative af slagsen, der bl.a. kredser om LOL’s fejlskudte brugerprofil, bringes endda i dens fulde længde og ledsages af en relativt sober tilbagevisende kommentar.

Værkets sidste sider indeholder et tillæg om det sproglige værktøj ordnet.dk skrevet af Henrik Lorentzen (“Ordnnet.dk – et dyr med mange ben”, s. 633-640), og det belyser projektet ordnet.dk’s tilblivelseshistorie, formål og muligheder. Ord-nettets fire ben består af Den Danske Ordbog, KorpusDK, den digitale Ordbog over det danske Sprog samt den leksikalsk-semanticke resurse DanNet, som er blevet til i samarbejde mellem Center for Sprogteknologi og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, og som LOL ikke nåede at medtage. Også i dette bidrag sigtes til LOL’s primære brugergruppe, studerende, selvom de måske snarere ville foretrække at klikke sig til indholdet via hjemmesiden ordnet.dk, hvor teksten med fordel kunne lægges ud. Også fagfolk vil med interesse læse bidraget, omend indholdet for de særlig sprogligt interesserede nok ikke er nyt.

Afgrænsning, lemmaselektion og prøveopslag

“Bibliografien udgør dette leksikons rygrad” (s. 27); dens omfang illustrerer derfor også tydeligt forfatternes arbejdsiver, detektivarbejde, udholdenhed og omhu. Forfatterne udviser dog tilpas ydmyghed over for det omfattende stof, og det er sympatisk at skrive: “LOL må ikke anses for at være udtømmende”, og “al leksikografisk erfaring og praksis [viser], at man aldrig får det hele med” (s. 626). Derudover både præciserer og supplerer bibliografien ifølge forfatterne selv onlinekatalogen www.bibliotek.dk og Dansk bogfortegnelse og udviser større konsekvens i noteringen af de enkelte værker, idet forfatterne følger “en [...] gylden bibliografisk regel: Det er altid dokumentet, der har ret!” (s. 28). Denne meget tiltalende praksis, der til enhver tid bør tilstræbes, ligger også til grund for forfatternes princip om bogstavret gengivelse af de bibliografiske data, og som de giver udtryk for i brugervejledningen: “[S]amtlig bibliografiske data i LOL er tilstræbt gengivet så tro mod det respektive forlæg som muligt” (s. 42). Derfor kan man klandre forfatterne for (s. 42) (mindre) ortografiske uregelmæssigheder som fx *Jysk ordbog* for *Jysk Ordbog* (s. 95, 417, jf. www.jyskordbog.dk), *Deens-nederlands woordenboek* for *Deens-Nederlands Woordenboek* (fx s. 351 og 406, jf. ordbøgernes titelblad)³.

LOL’s bibliografi medtager alle tænkelige og utænkelige danske sprogordbøger, fagordbøger og specialordbøger, der har dansk som genstandssprog; det betyder at værker ikke nødvendigvis skal være udgivet i Danmark, skrevet eller redigeret af en dansker. Til gengæld er universalleksika som Den store danske encyklopædi ikke medtaget (jf. s. 23f. og også s. 627). Mht. sprogordbøger, der bl.a. har denne anmelders særlige interesse, er en lang række “eksotiske sprog” (s. 25), som fx afrikaans, limburgisk, yucatekisk, af oplagte grunde samlet under den noget atypisk alfabetiserede kategori *meget sporadisk dækkede sprog* da de “hører til sjældenhederne” og er “meget svagt dækket i nyere tid” (s. 26). Det må derfor også være grunden til en vis inkonsekvens: sprog som fx *limburgisk* og (vest)frisisk er medtaget,

³ I nederlandsk skrives navne på sprog (også i adjektivisk brug) med stort begyndelsesbogstav, men også den danske udgave af ordbogen har store begyndelsesbogstaver i titlen: *Dansk-Hollandsk Ordbog* og ikke *Dansk-hollandsk ordbog* (s. 146); det gælder for ordbøger af begge retninger. Heller ikke på www.bibliotek.dk er titlerne korrekt gengivet.

men ikke *nedersaksisk*; alle tre sprog har imidlertid status som officielt anerkendte regionalsprog i Holland, men relevansen i forhold til dansk er muligvis fraværende?⁴

Selektionsarbejdet med henblik på bibliografien har været underlagt “det terminologiske kaos” (s. 29), som også værketets titel må siges at spille på: Leksikon over ordbøger og leksika. De leksikografiske opslagsværker forfatterne har indsamlet, definerer de selv som:

værktøjer udarbejdet med det formål at formidle en bestemt type sproglige eller kognitive data til en bestemt type brugere (af det pågældende værktøj), som befinder sig i en bestemt type brugersituation (fx læsning, skrivning eller oversættelse af en tekst), således at brugeren kan løse et sprogligt eller kognitiv [sic!] problem (forståelses-, tekstproduktions-, oversættelses- eller vidensproblem).” (s. 30, lettere revideret i forhold til LOL1, jf. Nielsen s. 138).

Dermed bliver det LOL’s formål at guide (især) den primære bruger igennem det mangfoldige felt, for ikke alle værker der kalder sig ordbog, leksikon og lignende, stemmer faktisk overens med forfatterens selektionsprincipper. Til gengæld er der værker hvis titler ikke indikerer nogen leksikografisk relevans, men som alligevel tilhører den efterstræbte leksikografiske type. Denne sidste type har forfatterne fundet frem til på baggrund af deres kendskab til leksikografien i Danmark eller “mere eller mindre tilfældigt” (s. 30), hvilket umiddelbart er en temmelig stor bedrift, dog også en kende vilkårlig (jf. forfatterens forbehold med hensyn til LOL’s begrænsninger ovf.).

Oplysningerne i afsnittene ‘Afgrensning af genstandsområdet’ og ‘Selektion og selektionskriterier’ må kunne tilfredsstille selv den sekundære brugergruppes behov når bibliografien skal bruges. Derimod, er selektionen af de ord og begreber der indgår i den primære opslagsdel, så implicit behandlet at man når at spekulere på hvad der egentlig ligger til grund for forfatterens udvælgelse af ord og begreber til lemmalisten? Medtages alle ord der optræder i værkernes titler? Er det ord og begreber forfatterne selv mener er relevante at bringe når der nu skal henvises fra primæropslagsdelen til bibliografien? Formentlig både og. Det fremgår fx af forklaringen til én af markørerne, dobbeltpil, en såkaldt “se også-henvisning”, der anvendes i opslagsdelen til bl.a. “at få henledt opmærksomheden på et emne eller et fagområde, som man ikke havde tænkt på, men som er beslægtet med eller måske ligefrem identisk med det emne eller det fagområde, man til at begynde med ledte efter” (s. 34). Det bruges fx i artiklen *danske dialekter* hvor der henvises til billedordbøger (s. 96), og her nævnes børneordbogen *Min føøst tusin’ oe å synnejysk* (2002).

Formål LOL at tilfredsstille sine tilsigtede brugere?

Forfatterne tilsigter to (og egentlig tre) brugergrupper med hver deres, temmelig forskellige behov (jf. s. 12 ff.). En nok urimelig hård dom ville derfor lyde at bogen ikke opfylder sit grundlæggende leksikografiske krav mht. tilsigtet ordbogsbruger og -funktion (jf. s. 21 samt NLO s. 200 ff.). Selv om man naturligvis aldrig skal undervurdere LOL’s primære brugergruppe: elever og studerende, så taler en række forhold for at LOL nok aldrig vil blive en bestseller, forfatterens store indsats til trods, samt titlens underfundige og segmentapperterende forkortede form, LOL ;-). Et reelt ønske jeg kunne *forestille* mig mange studerende ville have, var: Hvornår kommer LOL på nettet? Nutidens studerende bruger (næsten ude-

⁴ Limburgisk, der tales i landets sydøstlige del, tales også i tilgrænsende dele af Belgien og Tyskland (Rheinland), men er her ikke officielt anerkendt egnessprog, nedersaksisk, der tales i landets østlige dele, tales også i tilgrænsende områder i Tyskland og er heller ikke der officielt anerkendt som regionalsprog (jf. <http://taalunieversum.ord/taal/> : “erkende streektalen”). Desuden: I danske sammenhænge bruger jeg termen *nederlandsk* når jeg refererer til sproget, mens jeg anvender *Holland* når jeg refererer til hele kongeriget, dvs. ikke kun provinserne Nord- og Syd-Holland (jf. også LOL s. 24, note 9).

lukkende) computere, digitale medier mv.; her spiller også bogens vægt en ikke ubetydelig rolle. En digital udgave ville desuden kunne råde bod på nogle af henvisningerne i LOL. Fx nævnes internetadresserne på ordbøgers digitale udgaver først i bibliografien, der altså kommer *efter* opslagsdelen. Således nævnes fx at Jysk Ordbog er en onlineordbog (s. 95), men adressen finder brugeren først omme i bibliografien (s. 418). Har den studerende tålmodighed til et ekstra opslag? – Anmelderen selv blev lidt utålmodig og troede lige at adressen var blevet glemt! Papirudgavens mulighed for at bladre på må og få må med fordel kunne erstattes af at surfe på en velindrettet hjemmeside.

Hvis man skal gå ud fra at de primære læsere kun behøver at læse *nogle* af afsnittene i omteksten (jf. s. 9) – eller i værste fald slet ikke gider læse *noget* af det – så skal ‘Brugervejledning’ og ‘Fire gode råd ...’ præsenteres bedre og mere iøjnefaldende. Forfatterne fire gode råd er rigtig gode og velskrevne! – Også til det niveau jeg underviser på, skal jeg med jævne mellemrum ikke kun argumentere for ordbøgers vigtige funktion i hverdagen (om ikke andet så i forbindelse med danskstudiet), men også hvordan de skal anvendes. De fire råds placering lige inden ‘Primær opslagsdel’ kan diskuteres, muligvis burde de placeres forrest, kort efter ‘Forord’, eller som bogmærke når det nu er et traditionelt papirleksikon? På en hjemmeside kunne det snildt være en særmarkeret boks i højre eller venstre side af brugerfladen. Et femte råd med tilknytning til den specifikke brug af LOL kunne være: “Kig altid i bibliografien” (s. 42), der har forputtet sig i den lidt sværere tilgængelige del af brugervejledningen.

Også sprogbrugen i brugervejledningen indikerer tydeligt at forfatterne tilsigter to forskellige brugergrupper: Forklaringerne til de fire særlige markører er lettilgængelige og velskrevne og indeholder, bortset fra tegnet “\”, eksempler, så teksten fremstår endnu klarere. Resten af afsnittet er derimod på et så højt fagligt niveau at det snarere henvender sig til LOL’s sekundære brugergruppe, og da passer det godt ind i afsnittenes rækkefølge. Problemet er forfatterne også klar over i følgende forbehold: “Der er ikke foretaget nogen decideret læsepædagogisk bearbejdelse af hensyn til skoleelever og lægfolk”, men det er klart problematisk i forhold til de primære brugere (s. 13).

De fleste afsnit i omteksten er altså på et fagligt temmelig svært, indforstået niveau; de vil nok godt kunne læses af studerende blot det følges op af en grundig vejledning af en underviser. Havde forfatterne brugt flere eksempler, ville det have været til stor hjælp. Hvis en studerende for alvor skulle kunne forstå fx hvad et leksikografisk opslagsværk er, skulle der have været knyttet et eller flere eksempler til den ret abstrakte definition, en nærmere forklaring af hvad man *normalt* regner for et sådant værk, og hvad absolut ikke. Først da tjener definitionen et pædagogisk formål.

Rækkefølgen på primæropslagsdelen og bibliografien er mest oplagt for den studerende der søger hjælp til at slå op under de ord og begreber forfatterne har udvalgt. “Hvad kan jeg finde om danske dialekter”, for at tage et eksempel. Artiklen *danske dialekter* forklarer lidt om inddelingen af de danske dialekter hvorefter de forskellige leksikografiske opslagsværker nævnes, ordnet efter hovedområderne: østdansk (dvs. bornholmsk), øsmål og jysk. Da de ældste dokumenter nævnes først i LOL (jf. s. 35), nævnes fx H.F. Feilbergs Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål før Jysk Ordbog. Det er der intet principielt problem i, men: Ville den studerende mon læse videre og finde den nyere, mere opdaterede og omfattende Jysk Ordbog, hvis internetadresse først findes mere end 300 sider længere henne i bogen? Indrømmet: En lettere øvet læser vil gennemskue brugen af markøren ■ og ‘hoppe’ fra kilde til kilde.

Af og til kan man fange forfatterne i at formulere sig for subjektivt i forhold til deres ellers relativt sobre og sagligt diskuterende præsentation af stoffet. Fx indeholder omteksten ikke helt upartiske udtalelser som “den kirkelige højrefløjs flagskib” om Lohses store Bibelleksikon (s. 35). Dette er ikke en objektiv, faglig måde at kommentere et værk på og hører

dermed ikke hjemme i et opslagsværk (jf. s. 28). Eller: “Det kan også være nyttigt at læse nogle anmeldelser af det værk, man bruger [hvilket er en fornuftig opfordring]; vel at mærke videnskabelige anmeldelser, for avis anmeldelser er generelt inkompetente, intetsigende og ligegyldige” (s. 39), hvilket står hen som en udokumenteret, subjektiv påstand. Eller: “*Ordbøgerne over faste vendinger* (2009), som kun foreligger online, [er] ikke blot kvalitetsværktøjer, men mesterværker; de fremviser en sådan lødighed, at der næppe findes nogen idiomordbog i verden—hverken online eller i bogtrykt form—der kan måle sig med dem” (s. 32f.)⁵. Lignende formuleringer tjener intet formål, hverken for studerende eller fagfæller som tilsigtet bruger – sidstnævnte kunne muligvis tjene mesteren selv.

Anbefaling

Værkets force er klart at den opfordrer sin læser, uagtet hvilken brugergruppe han/hun tilhører, at blive smittet af den omhyggelighed man skal efterstræbe når man har med bibliografiske data at gøre. Her er den sentens forfatterne citerer fra Piet Hein, der i LOL2 er blevet flyttet fra titelbladets forside til smudstitelbladets bagside, alfa og omega: “At vide, hvor man får besked, er mere værd end det, man ved”. Dette understreger LOL’s primære funktion, nemlig at “[begrænse] sig til det vidensorienterede” (s. 12), og forfatterne gør selv opmærksom på at LOL “kan ikke som primærkilde yde leksikografisk hjælp til tekstproduktion, tekstreception eller oversættelse til og fra dansk. Den kan heller ikke hjælpe med vidensstilegnelse [...]. Bogen kan kun yde hjælp som sekundærkilde: Den kan fortælle, hvilke leksikografiske hjælpemidler der findes på dansk” (s. 12f.).

LOL indeholder et væld af bibliografiske informationer og indblik i hvordan man i den forbindelse omgås med ordbøger og leksika. Det er et godt udgangspunkt, men det kan ikke skade at tage (et af) forfatterens bibliografiske råd for pålydende: “Det er altid dokumentet, der har ret!” (s. 28). Så tjek altid efter!

Litteratur

Nielsen, Martin (2010): Pálfi, Loránd-Levente 2010. *Leksikon over ordbøger og leksika*. Under medvirken af Johnny Finnssøn Lindholm. København: Frydenlund. 432 pages. ISBN 978-87-7887-838-0. I: *Hermes* 46, s. 137-142.

NLO = Bergenholtz, Henning, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson, Bo Svensén, med bidrag af Helgi Haraldsson, Hans Kristian Mikkelsen, Jaakko Sivula (1997): *Nordisk leksikografisk ordbok*, Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi. Skrift nr. 4, i samarbeid med Nordisk språksekretariat, Universitetsforlaget AS.

Pálfi, Loránd-Levente (2010). *Leksikon over ordbøger og leksika*. Under medvirken af Johnny Finnssøn Lindholm. 1. udgave. København: Frydenlund.

Inger Schoonderbeek Hansen
Lektor
Jysk Ordbog, Aarhus Universitet
jysis@hum.au.dk

⁵ I LOL er alle tankestreger gengivet som ekstralange tankestreger der går helt fra bogstav til bogstav.

Frasar.net – En dansk-islandsk sproghjælp

Af Jan Heegård

Frasar.net (tilgået 26. september 2011) er en dansk-islandsk onlinefraseordbog. Den har base i Vigdís Finnbogadóttir Instituttet for Fremmedsprog ved Islands Universitet, og den er primært rettet mod islændinge der har brug for en oversættelse af en dansk frase til islandsk, omend den også kan gavne danskere der har brug for islandsk sproghjælp, som der står i omtekten. Denne anmelder er en dansker der ikke kan islandsk, men som har en professionel interesse i design og præsentation af onlineordbøger, og det er med denne baggrund omtalen her er skrevet.

Jeg vil fokusere på hvordan ordbogsoplysningerne præsenteres, hvordan onlinemediets navigeringsmuligheder udnyttes samt søgefaciliteterne.

Præsentation og design

Startsiden er enkel og let at gå til; vi behøver ikke at skulle orientere os i en mangfoldighed af muligheder. Vi har som overskrift ordbogsnavnet, herunder et tomt søgefelt og mulighed for udvidet søgning og tilvalg af særislandske og -danske bogstaver. Til venstre har vi en kort menu med linkene til yderligere oplysninger og funktioner. Til højre for søgefeltet finder vi underholdningsindslaget “Prøv lykken”, med to terninger som ikon. Prøver man lykken, får man tilfældige opslag i ordbogen, hvad der giver et godt indtryk af lemmaforrådet og behandlingen heraf. Brugeren kan muligvis pga. den ikkeeksisterende instruktionstekst blive i tvivl om om hun skal søge på islandsk eller dansk, men det bør man ikke lade sig skræmme af – bare søg løs, kan man sige at siden signalerer.

Figur 1

Venstremenuen

“Opgaver/Sproglege” rummer opgaver for islændingen der vil teste sin viden om danske fraser. Ideen er god og vidner om forståelse for den pædagogiske vinkel. Men den slags interaktivitet forpligter jo i længden i form af vedligeholdelse og fornyelse. Ellers risikerer man at det falder til jorden – i hvert fald for faste brugere.

“Om Frasar.net” beskriver ordbogens formål og målgruppe, hvem der har medvirket, dens kilder samt oplysningstyperne i ordbogen. Kilderne er for de danske frasers vedkommende Den Danske Ordbog, “Pia Jarvads korpus” (men hvad er det?), Danske Talemåder (Røder 1998) og Talemåder i Dansk (Andersen 2001). Redaktionen har derudover selv bidraget med en “systematisk ... jagt efter fraser, som ikke findes i frasebasen”.

De islandske kilder er Mergur málsins (Friðjónsson 2006), Islandsk ordbog på nettet (www.snara.is), Dansk/islandsk ordbog på nettet (www.snara.is), Stóra orðabókin um íslenska málnotkun (Jónsson 2005) og Íslenzkir málshættir (Vilhjálmsson og Halldórsson 1984).

Vi får at vide at ordbogen er baseret på et forskningsprojekt af Audur [sic.] Hauksdóttir, og at en række andre navngivne personer har bidraget til ordbogen, men præcis hvem der er i redaktionen, ekspliciteres ikke. Og det får vi heller ikke at vide i de andre link, og det er lidt mærkeligt, selvom det fremgår at ordbogen er tilknyttet Vigdís Finnbogadóttir Instituttet for Fremmedsprog. “Vigdis-Instituttet” linker videre til Vigdís Finnbogadóttir Instituttet for Fremmedsprog (www.vigdis.hi.is), og “Kontakt” giver mulighed for anonymt at kommentere ordbogen, eller “sproghjælpen” som den omtales her. Heller ikke disse funktioner sætter en eller flere personer på. Adresseoplysningerne i bunden af siden er ligeledes personanonyme.

Selektion

Ordbogen definerer dens fraser som “gængse faste ordforbindelser, nemlig idiomer”. Den forholder sig ikke yderligere teoretisk til frasebegrebet, dvs. den afgrænser ikke lemmaudvalget til fx henholdsvis kollokationer og ordsprog. Det kan jeg leve med, men andre kunne måske efterspørge en ekspliciteret afgrænsning af frasekriteriet. Ordbogen inddrager også “kommunikative formler” som *god morgen* og *med venlig hilsen*. Da redaktionen tilsyneladende har støvsuget både gode eksisterende islandske og danske kilder for fraser (jeg har ikke tjekket systematisk om der mangler nogle), må man gå ud fra at den er rimeligt udtømmende – men hvorfor oplyses det så ikke hvor mange opslag der er?

Som sproghjælp forekommer det fornuftigt at inkludere “kommunikative fraser”, men der er muligvis visse mangler her: En søgning på ‘godnat’ giver således fraserne *Godnat*, *Ole (pengene ligger i vinduet)* og den islandske ækvivalent *Farvel Frans* (???); ‘god nat’ giver ikke noget brugbart. ‘Godaften’ (eller ‘god aften’) er ikke med, men ‘god morgen’ er (men ikke ‘godmorgen’). ‘Velbekomme’ er med, ligeså ‘vær så god’, dog ikke søgbar vha. søgestrengen ‘værsgo’, der giver hittet *værsgo at skylle*. (Se nedenfor mht. søgefaciliteten).

Lemmabehandling og lemmapræsentation

Da de danske og islandske definitioner, tilhørende eksempler og brugs- og valøroplysninger er identiske med kildernes, vil jeg ikke omtale disse nærmere (jf. Andersson 1999a og 1999b). Og da jeg ikke behersker islandsk, kan jeg heller ikke bedømme om oversættelserne og definitionerne på de islandske fraser er korrekte. Jeg vil i stedet se nærmere på hvordan oplysningerne præsenteres, og de er: udtale, den danske frases betydning, en islandsk frase-ækvivalent, den islandske frases betydning, andre islandske varianter, eksempler på brug af den danske frase samt “Obs.!”-markeringen der anvendes ved “uforudsigelige sproglige forskelle [mellem dansk og islandsk], der kan føre til misforståelser eller kommunikationsproblemer”.

Til hvert dansk fraselemma gives der *udtale* i form af en indtaling af frasen. Dette er en nyskabelse i forhold til kilderne, og det er en rigtig god facilitet. Lyden er god, der bruges en mandestemme og en kvindestemme, og lemmaet siges to gange. Pladsholderne *nogen/noget* i fraserne siges også (de fleste gange i hvert fald), første udtale med *nogen*, anden udtale med *noget*. Optionalitet i fraselemmaerne markeret med parentes og leksikalsk variabilitet markeret med skråstreg, fx i *stå/være på god (/venskabelig/fortrolig/..) med nogen*, ignoreres i udtalerne – det synes jeg er o.k.

Udtalen er ret distinkt, nogle gange overdistinkt, og det på bekostning af naturligheden, men det kan vel nok forsvares af pædagogiske årsager. Især mandestemmen har tendens til overtydelig udtale og kan engang imellem have en betoning der giver indtryk af hovedtryk hvor der ikke skal være det. Og det lyder lidt mærkeligt med [høʔnənə] i *løbe hornene af sig* i stedet for forventet og normaldistinkt schwaassimilation: [høʔnnənə]. (Pga. den tilstræbte overdistinkte udtale kan det lyde som om *komme* har hovedtryk i *komme i kanen med nogen* – Fnis!). Faciliteten er dog som nævnt god, men det bør diskuteres i leksikografiske kredse hvad der er ideelt og mest hensigtsmæssigt mht. udtale, distinktion og variation.

Betydningen, eller definitionen af den danske frase, ser ud til at være identisk med kildernes – bortset fra det for en dansker lidt mærkelige store begyndelsesbogstav. (Man må gå ud fra at redaktionen har styr på copyrightforhold). Man vælger definitionen aktivt til, folder den ud ved at klikke på “Betydning på dansk”. Og tilsvarende med definitionen til den islandske frase.

Til den danske frase og definition er der nogle gange tilknyttet en *sprogbrugsoplysning*. Fx “Let truende” til *du skal ikke komme for godt i gang*, “Slang” til *komme (/hoppe/..) i kanen med nogen*, og “Talesprog” til *jeg skal sige dig*. Disse ser ud til at være hentet fra kilderne også. Der er ikke nogen inventarliste over disse sprogbrugsoplysninger. Hvad mon “(TID)” til *der er nosser i noget/nogen* betyder.

Den islandske ækvivalent er synlig med det samme når søgningen rammer sit mål. Og som den danske frase med store typer og i fed, ikke til at undgå at se (jf. figur 2 og 3 nedenfor). Som med den danske frases betydning kan også betydningsforklaringen til den islandske frase vælges til.

Oplysningstypen *Eksempler på brug* er bokset ind til højre på skærmen og giver brugseksempler på den danske frase – uden kildeangivelse hvis ikke fra DDO eller Nudansk Ordbog. Også disse skal foldes ud. Som en ekstra og god facilitet gives der mulighed for linkning til en Google-søgning på den søgte frase samt direkte adgang til belæggene på frasen i Korpus.dk. Det generer mig ikke at oplysningstypen er bokset ind. Til gengæld er det ikke smart at den er så smal at eksemplerne ombrydes så de dels bliver svære at læse, dels forrykker hele siden så oplysningstypen “Andre varianter” forsvinder nedenfor.

Andre varianter vises i en boks forneden på skærbilledet som *alternative ækvivalenter* eller semantisk lignende fraser til den islandske ækvivalent. Islandskkyndige må vurdere denne oplysningstype.

Frassar.net: Søgside - Mozilla Firefox

http://www.frassar.net/frasar.py?lang=da&action=details&id=756#

Most Visited Getting Started Gmail - LINGUIST List ... Click here Type IPA phonetic sy...

Frassar.net
Dansk-islandsk sprogghjælp

Opgaver/Sproglege
Om Frassar.net
Vigdis-Instituttet
Kontakt

á ð é í ó ú ý þ ö ø å

Søg Udvidet søgning

Prøv lykken

Obs.: **Nogen går i bro** [.ogg]
Uformelt
Betydning på dansk

Hoppa hæð sína
Betydning på islandsk

Eksempler på brug

Andre varianter

Stofnun Vigdisar Finnogadóttur í erlendum tungumálum - Háskóla Íslands - Gimli - 101 Reykjavík - Sími 525 4191 - Fax 525 4410 - infovigdis@hi.is Háskóla Íslands

Figur 2

Frassar.net: Søgside - Mozilla Firefox

http://www.frassar.net/frasar.py?lang=da&action=details&id=756#

Most Visited Getting Started Gmail - LINGUIST List ... Click here Type IPA phonetic sy...

Frassar.net: Søgside

á ð é í ó ú ý þ ö ø å

Søg Udvidet søgning

Prøv lykken

Obs.: **Nogen går i bro** [.ogg]
Uformelt
Betydning på dansk
Nogen reagerer meget voldsomt på noget ved at blive vred, glad, overrasket e.l.

Hoppa hæð sína
Betydning på islandsk
Hoppa af gleði; hoppandi reiður (SOÍM).

Eksempler på brug

- Jeg vil gerne advare imod at skulle transportere arrig årig, som går i bro af hidsighed, ned ad meget ubekvent brandmandsstige.
- Men Netes familie er ikke ligefrem ved at gå i bro af begejstring. - Især ikke, da Netes far slet ikke ser ud til at dø alligevel.
- At vriste hendes bløde arme fri fra min hals, [...], mens hun sparker og går i bro og skriger og hyler som om hun er døden nær.
- Lars slår vejrmøller og går i bro af bare glæde.

Netsøgning
[KorpusDK](#) [Google](#)

Andre varianter

Flippa út, rasa út, sleppa sér; missa stjórn á sér (ÍO).
Fara heljarstökk af e-u.
Stökkva hæð sína í loft upp [af fögnuði, reiði, ...] (SOÍM).

Figur 3

Søgefaciliteten

Man kan vælge simpel søgning (default), eller man kan vælge avanceret søgning, hvor man kan specificere den “betydning” man vil søge på, og den “situation” man vil søge på. Under “betydning” kan man søge på alle ord i definitionerne – smart, hvis man ikke kan overskue den ikkealfabetiserede liste over søgehits. Under “situation” kan man vælge mellem “Daglig kommunikation”, “Formel kommunikation”, “Erhverv”, “Livets gang” og “Årets gang”. Den sidste funktion forekommer mig umiddelbart svær at håndtere. Hvis man ikke har en præcis opfattelse af hvilke af disse kategorier hvilke fraser hører under, risikerer man at komme til at fravælge det ønskede søgemål. (Det må i øvrigt ikke have været let at gruppere alle ordbogens fraser i de grupper).

Søgemaskinen kan efter min vurdering med fordel optimeres. Resultatvisningen er ikke helt i skoven, men heller ikke så fokuseret som fx på Den Danske Ordbog online, ordbog.gyldendal.dk eller ordbogen.com. Nogle gange fanger søgemaskinen for mange opslagsfraser, også fraser der ikke indeholder ord der indgår i søgestrengen. Nogle søgninger giver søgemålet og kun søgemålet, også selvom søgestrengen ikke er identisk med lemmaet. Fx giver søgestrengen ‘skride i svinget’ artiklen *i svinget*. Andre søgestrengene, fx ‘jokke i spinaten’, giver søgemålet øverst og en masse andre efterfølgende. Andre igen, fx ‘gå agurk’, giver en masse forslag og søgemålet et stykke nede i listen der toppes af *gå hjem og vug!*, *gå bort* og andre som ikke er alfabetisk listet og derfor lidt udfordrende at få et overblik over. Det ser ud til at være afgørende om man søger på præcist den lemmatiserede ordlyd. Fx giver det lemmatiserede ‘nogen går agurk’ ligeledes en hel liste af søgeresultater, men denne gang med søgemålet øverst.

Søgemaskinen er følsom over for bøjningsformer. Hvis man ikke søger på den eksakte lemmatiserede form, som for verber jo ofte er infinitiv, får man dog ofte søgemålet øverst i en lang liste af alternativer, af hvilke mange ikke umiddelbart har noget til fælles med søgestrengen. Andre gange skal man kigge listen igennem for at finde sit søgemål. Fx giver ‘åd sig ind’ søgemålet *æde sig ind på noget/nogen* 19 pladser nede på listen. Over dette søgemål finder man en hel del bud der alle indeholder ordet *sig*, men som ellers ikke har noget til fælles med søgemålet. Søgestrengen ‘hopper’ giver artiklen *hjertet hopper (af begejstring ..)* direkte og ikke fx artiklen *hopper og springer*, heller ikke som valgmulighed på en liste.

Algoritmen bag søgefunktionen er sikkert logisk nok (det er algoritmer vel i almindelighed), men outputtet giver et forvirret indtryk.

Afsluttende kommentarer

Trods de indimellem kritiske bemærkninger ovenfor fremstår frasar.net som et godt og absolut brugbart søgeværktøj for den der søger kontrastive oplysninger om fraser på islandsk og dansk. Tilmed er den med sine lånte definitioner fra velrenommerede værker en betydningsordbog der giver et godt og solidt svar på hvad fraser og idiommer betyder – og hertil tilbyder den relevante og i nogen grad ligeledes lånte brugsoplysninger og teksteksempler. Siden kunne dog godt gentænkes designmæssigt – det ser lidt pauvert ud, og den kunne godt tage sig nydeligere og mere indbydende ud. Ikke mindst når man tænker på at den er hostet af en offentlig myndighed, en afdeling under Islands Universitet, og, især, hvis man sammenligner med designmæssigt gennemtænkte – og dyre – ordbogssider som ordnet.dk og sproget.dk. Men denne anmelder har forståelse for at der må prioriteres med bevillinger således at det vigtigste, nemlig indholdet kommer først. Og det synes jeg redaktionen, hvem den så end er, alt i alt er sluppet godt af sted med.

Litteratur

- Andersen, Stig Toftgaard (2001): *Talemåder i dansk. Ordbog over idiomer*, 2. udg., Gyldendal.
- Andersson, Henrik (1999a): Danske talemåder ved Allan Røder. I: *LEDA-Nyt* nr. 27, Leksikografer i Danmark, s. 6-11.
- Andersson, Henrik (1999b): Talemåde i dansk. Ordbog over idiomer af Stig Toftgaard Andersen. I: *LEDA-Nyt* nr. 28, Leksikografer i Danmark, s. 18-24.
- Becker-Christensen, Christian (2001): *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*, 2. udg., Politikens Forlag.
- Dansk/islandsk ordbog* på nettet: www.snara.is.
- Den Danske Ordbog*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (2003-): <http://ordnet.dk/ddo>.
- Friðjónsson, Jón G. (2006): *Mergur málsins*, 2. udg., Mál og menning.
- Islandsk ordbog* på nettet: www.snara.is.
- Jónsson, Jón Hilmar (2005): *Stóra orðabókin um íslenska málnotkun*, JPV.
- Røder, Allan (1998): *Danske talemåder*, Gads Forlag.
- Vilhjálmsson, Bjarni og Óskar Halldórsson (1984): *Íslenzkir málshættir*, 2. udg., Almenna bókafélagið.

Jan Heegård

Postdoc

Institut for Internationale Sprogstudier og Vidensteknologi

CBS, Handelshøjskolen i København

jhp.isv@cbs.dk

Kend din leksikograf!

Af Ken Farø og Liisa Theilgaard

I en lille eksklusiv fagkreds som vores tror vi måske vi kender hinanden. Vi ses jo til samarbejds møder, medlems møder, konferencer og hvad ved jeg. Men kender vi nu også hinanden? Det vil vise sig. Nogle arrogante kolleger opfatter os som ordsankende tørvetrillere – den side må vi hver især stå til ansvar for over for vor Skaber. Men kan vi ikke komme et spadestik dybere? Under alle omstændigheder lancerer LEDA-Nyt en ny serie, hvor vi lader en kollega præsentere sig selv ud fra den samme række spørgsmål. Vi tager gerne imod besvarelser fra læserne. Ellers skal vi nok selv sørge for at få lokket dem ud af jer. Når vi er igennem medlemmer (og ikkemedlemmer), passer det sikkert med, at en ny generation af leksikografer er vokset op og indrulleret, så serien kan fortsætte ufortrødent. Vi giver først mikrofonen til Lotte Follin fra Gyldendal.

* * *

Hvornår og hvordan kom du til at arbejde med faget?

På universitetets engelskstudium blev min interesse for oversættelse vakt. Derudover ville jeg gerne have et sidefag, der byggede videre på mit hovedfag og ikke blot var grunduddannelseselementer fra et mere eller mindre beslægtet fag. Det eneste suppleringsfag, jeg kunne finde, som reelt supplerede det, jeg allerede havde lært på mit hovedfag, var Oversættelsesteori og Leksikografi, og igennem mine undervisere der blev jeg tilknyttet Politikens

Forlag som oversætter på Politikens Engelsk-Dansk med betydningsforklaringer. Den var undervejs i adskillige år og ledte til flere opgaver for forlag, så jeg pludseligt ikke længere ernærede mig som oversætter, men som ordbogsredaktør. Fornemmelsen af at facilitere oversættelse er stadig en stor motivation i mit arbejde.

Hvad kan du lide ved leksikografi?

Jeg kan lide at bade i sprogenes skønhed. At finde ækvivalensen, når to sprogligt helt forskellige udsagn udtrykker samme tanke, samme ide. Og når denne ækvivalens ikke kan findes, kan jeg lide at forklare, hvad den ene kultur X mener for kultur Y. Efter fattig evne, forstås. Sproglig ækvivalens er en uholdbar størrelse, hvilket er dens udfordrende charme.

Hvad bryder du dig ikke om ved feltet?

Lad mig starte med at sige, at jeg kan lide fornemmelsen af at skabe orden i kaos. Det tiltaler mig at strukturere sprogets kompleksitet i definerbare informationstyper, som man så kan placere og forklare på et forudsigeligt og findbart sted i opslagsværket. Men det sker, at sprogets kompleksitet overstiger min struktureringsevne, og jeg simpelthen må opgive at bringe en god og nyttig oplysning, fordi jeg ikke kan finde den rette plads til den. Det er en fallit-erklæring, og det sker heldigvis ikke tit – men det irriterer mig grænseløst, når det gør.

Har du nogen leksikografiske kæpheste?

Adskillige. Jeg kan ikke lide at have den samme information flere steder; den skal gives ét sted, og alle andre steder skal henviser, så leksikografen kun skal vedligeholde et sted. Jeg har også redundante bøjningsformer som opslagsord, fx *cell phones* = *mobilitælefoner*. Begge ord er regelmæssige bøjningsformer! Opret grundformen! Det er det arbitrære, der generer mig, for hvis man vil oprette bøjningsformer med bøjet ækvivalent, bør man også oprette de andre former, bestemt form, genitiv, personbøjninger af verber osv. Det er noget uoverskueligt rod. At man i digitale opslagsværker kan lave søgbare paradigmer med alle bøjede former, der finder grundformen, er en fin ting, og hvis man vil og kan oplyse bøjningsparadigmer til ækvivalenten, er det alle tider, men postulatet om, at én til én-oversættelse altid er mulig, er reduktionistisk og stikker brugeren blå i øjnene.

Hvad er du mest stolt af at have lavet?

Jeg er mest stolt af at have været med til at lave ordbog.gyldendal.dk.

Hvad er din største bommert?

Jeg nævner ingen titler, men jeg har i gamle dage, da ordbøger blev lavet i Word Perfect, ændret i stavningen i nogle opslagsord, hvilket betød, at de ikke længere stod på strengt alfabetisk plads, og ikke opdaget det, før bogen var trykt. Min leksikografiske ildhu har også været årsag til en ikke-leksikografisk bommert: Jeg var så optaget af det indholdsmæssige i en ny udgave af en engelsk ordbog, at jeg godkendte omslaget uden at opdage, at det manglede strekkode. Det blev boghandlerne ikke glade for, og det medførte, at 50.000 bøger manuelt måtte tages af deres paller og have et klistermærke sat på.

Fortæl en god leksikografisk anekdote

I England findes der en juletradition for at lægge en særlig stor brændeknude i pejsen, der kan brænde hele julen. Den kaldes en *yule log*. I Frankrig findes der en juletradition for en kage, der pyntes som et stykke træ. Den kaldes en *bûche de Noël*. Den slags kulturspecifikke enheder oversættes typisk enten med en pendant, hvis målsproget har en tilsvarende og lignende enhed (= svarer til), eller med en parafrase, hvis det ikke har (= kan gengives). På et tidspunkt havde en entreprenant ordbogsforfatter opfundet pendanten *julekævl*, vist nok til

yule log, hvor det nok havde været mere passende med en dansk parafrase. Men i redaktionens stadige arbejde med at udnytte vores materiale til fulde, dukkede *julekævl*e op som kandidat til opslagsord i ordbøger med dansk som kildesprog og som mulig ækvivalent til *bûche de Noël*. Jeg kan ikke huske, om julekævlen rent faktisk nåede at få sit eget liv i ordbøgerne som postuleret dansk juletradition, men den er i hvert fald udryddet igen. Eksemplet kan forhåbentlig tjene til advarsel for kreative leksikografer, der opfinder deres egne ord og begreber.

Jeg husker også med medfølelse mit yngre og grønnere selv, der sad og krummede tæer, da hovedredaktøren i en kvalitetssikringsproces slog ned på min engelsk-danske artikel *queen*. En af mine ækvivalenter var *fisselette*, og den meget korrekte, høflige, aldrende og mandlige professor mente, at formen var *fiselette*. Jeg husker diskussionen om koblingen til kvindelige kønsorganer eller slappe ringmuskler som yderst pinagtig.

Beskriv en typisk leksikografisk arbejdsdag/arbejdsproces for dig

Jeg modtager mange kundehenvendelser, der spørger til og efter indhold i ordbøgerne i alle deres formater – bogform, online, cd-rom, apps. Det samme indhold bruges på tværs, men på forskellig måde, og nogle gange er en kundes enkeltstående fejl symptom på en gennemgående fejl hos os. Det kan være i data, hvor fx varianter ikke kobler ordentligt til deres grundform og derfor ikke er søgbare, selvom vi har dem. Det kan være i softwaren, hvor fx visse ordforbindelser ikke bliver vist, fordi opslagsord, til hvilke der knytter sig en ordforbindelse, men ikke en oversættelse, er faldet ud af applikationens ordhjul. Det kan være i præsentationen, hvor HTML'en ikke viser henvisninger, der står i en underbetydning – men viser dem fint i alle andre positioner. Det er en tilbagevendende opgave at analysere de indmeldte fejl og få rettet dem, der ligger på vores banehalvdel, fx ved oprydning i indhold og datastrukturer. Men jeg konkluderer også tit, at problemet ikke er leksikografisk i klassisk forstand, men hidrører fra forskellige systemers og arbejdsganges integration til hinanden, og jeg tror ikke, at jeg er den eneste leksikograf, der har måttet udvide sin jobbeskrivelse til Teknisk Pedel.

Hvilket opslagsværk kan du ikke undvære?

Retskrivningsordbogen.

Har du en leksikografisk våd drøm?

Jeg drømmer om at syntetisere alle Gyldendals ordbøger i deres digitale format, så hvis man fx slår op dansk-engelsk, så får man resultater fra Dansk-Engelsk Ordbog, Dansk-Engelsk Vinterberg og Bodelsen og alle de andre: juridisk, medicinsk, teknisk osv., men ikke værk for værk: De er i min drøm redigeret sammen og fri for redundans, dvs. at man ikke adskillige gange får at vide, at *hus* = *house*. Det er enorm opgave med meget få automatiserede genveje, så det er urealistisk, at det nogen sinde bliver til noget. Der er også rettmæssige forhindringer for den slags redaktion – men derfor kan jeg jo godt drømme.

Lotte Follin
Redaktionschef
Ordbøger, Gyldendal

Referat af generalforsamling i LEDA onsdag 6. april 2011 kl. 17.15

Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 27.0.17.

I alt 14 personer deltog i generalforsamlingen.

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent og referent
2. Formanden aflægger beretning
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
Bestyrelsen foreslår at kontingentet fastholdes på 125 kr. pr. år.
5. Valg af to bestyrelsesmedlemmer og en suppleant
På valg er bestyrelsesmedlemmerne Christian Becker-Christensen og Henrik Hovmark og suppleanten Anita Ågerup Jervelund.
6. Valg af revisor og revisorsuppleant
På valg er Ebba Hjorth og Pernille Neergaard-Dibbern.
7. Forslag
8. Eventuelt

Vedr. pkt. 5 og 6: Christian Becker-Christensen og Henrik Hovmark har været medlemmer af bestyrelsen i 8 år og kan derfor ikke genvælges, og Ebba Hjorth ønsker efter 7 år ikke genvalg som revisor. Anita Ågerup Jervelund og Pernille Neergaard-Dibbern modtager genvalg, men andre kandidater er naturligvis velkomne til at melde sig til formanden, Liisa Theilgaard (lt@dsl.dk), eller på mødet.

Ad 1 Valg af dirigent og referent

Lars Trap-Jensen blev valgt til dirigent og Anita Ågerup Jervelund til referent.

Der blev indkaldt til generalforsamling på LEDA's hjemmeside, www.leksikografer.dk, og pr. mail til medlemmerne onsdag 16. marts 2011, dvs. 3 uger før, og dirigenten konstaterede således at generalforsamlingen var lovligt indkaldt.

Ad 2 Formanden aflægger beretning

Formanden berettede om de medlemsmøder og bestyrelsesmøder der har været i foreningen i 2010, og om generalforsamlingen 28. april 2010 (se LEDA-Nyt nr. 52). Formanden nævnte desuden at LEDA-Nyt er udkommet to gange i perioden med nr. 50 i november 2010 (20 sider) og nr. 51 i marts 2011 (14 sider), og at alle tidligere numre af LEDA-Nyt er overført til hjemmesiden, www.leksikografer.dk.

I sin beretning kom formanden også ind på at bestyrelsen foreslår at kontingentet på 125 kr. fortsætter uændret, på trods af at vi på seneste generalforsamling fik mandat til at nedsætte kontingentet til 100 kr. hvis LEDA-Nyt blev publiceret elektronisk. Bestyrelsen har vurderet at bladet stadig bør sendes ud i fysisk form, selvom trykning og portoudgifter udgør ca. halvdelen af foreningens udgifter. Bestyrelsen tvivler desuden på at en nedsættelse af det i forvejen lave kontingent ville give LEDA flere medlemmer.

Generalforsamlingen godkendte årsberetningen.

Ad 3 Kassereren fremlægger det reviderede regnskab

Kassereren fremlagde regnskabet. Til forskel fra sidste år er der i år ikke et negativt resultat, selvom der er faldende indtægter på medlemskontingent.

Lars Trap-Jensen foreslog at LEDA-Nyt i fremtiden vil stå som en særskilt post og ikke som en del af administration mv.

Generalforsamlingen godkendte herefter det reviderede regnskab.

Ad 4 Fastsættelse af kontingent

Kontingentet blev fastsat til 125 kr. pr. år, dvs. uændret, som foreslået på generalforsamlingens indkaldelse. Punktet var blevet diskuteret kort under formandens beretning, idet Lars Trap-Jensen mente at en nedsættelse af kontingentet til 100 kr. + LEDA-Nyt som ren netpublikation kunne være en mulig måde at få regnskabet til at balancere på, mens bl.a. Carsten Hansen var interesseret i fortsat at modtage en trykt udgave af LEDA-Nyt og dermed var villig til at fortsætte med et kontingent på 125 kr. Bestyrelsen vil fortsat tænke over mulige løsninger på de faldende indtægter.

Ad 5 Valg af to bestyrelsesmedlemmer og en suppleant

På valg var bestyrelsesmedlemmerne Christian Becker-Christensen (valgt første gang 2003, genvalgt 2005, 2007 og 2009), Henrik Hovmark (valgt første gang 2003, genvalgt 2005, 2007 og 2009) og suppleanten Anita Ågerup Jervelund (valgt første gang 2009). Christian og Henrik var begge blevet genvalgt tre gange og kunne derfor ikke genvælges.

Bestyrelsen foreslog i stedet som bestyrelsesmedlemmer Ken Farø (adjunkt, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, KU) og Anita Ågerup Jervelund (seniorkonsulent, Dansk Sprognævn) og som suppleant Jacqueline Levin (specialkonsulent, Ordbogen A/S, Odense).

Generalforsamlingen tilsluttede sig, og således blev Ken og Anita valgt som bestyrelsesmedlemmer, og Jacqueline blev valgt som suppleant.

Ad 6 Valg af revisor og revisorsuppleant

På valg var Ebba Hjorth og Pernille Neergaard-Dibbern. Ebba Hjorth ønskede ikke genvalg.

Bestyrelsen foreslog Christian Becker-Christensen som revisor og Pernille Neergaard-Dibbern som revisorsuppleant.

Generalforsamlingen tilsluttede sig, og således blev Christian valgt som revisor og Pernille som revisorsuppleant.

Ad 7 Forslag

Der var ikke indkommet nogen forslag.

Ad 8 Eventuelt

Lars Trap-Jensen nævnte at der i LEDA-Nyt nr. 51 står at LEDA's bestyrelse overvejer at udvide foreningens genstand til også at omfatte leksikologien, og han udtrykte sin betænkelighed ved dette. LEDA beskæftiger sig i forvejen med leksikografi i meget bred forstand, og man kunne lige så godt have foreslået fonetik el.lign. som leksikologi. Formanden svarede at foreningen havde brug for flere medlemmer, og derfor overvejede bestyrelsen denne udvidelse. Det skal diskuteres yderligere i bestyrelsen før det tages op som punkt på generalforsamlingens dagsorden.

Formanden gjorde opmærksom på at alle idéer og forslag er velkomne. Formandens e-mail-adresse er lt@dsl.dk.

Årsberetning for LEDA for året 2010-11

Af Liisa Theilgaard

Medlemsmøder

Siden sidste generalforsamling er der blevet afholdt et seminar og to medlemsmøder.

Den 20. maj 2010 afholdt vi i samarbejde med Selskab for nordisk filologi og med støtte fra Clara Lachmanns fond et eftermiddagsseminar om historisk leksikografi. Der var fire foredrag på programmet: Emma Sköldberg, Göteborgs universitet, holdt foredrag om nordiske ordsprogssamlinger fra 1600-tallet, Lars Holm, Lund, om Jesper Swedbergs Svensk Ordbok, Simon Skovgaard Boeck, Københavns Universitet, om de danske rimordbøgers historie og endelig Svend Eegholm-Pedersen, Birkerød, om Moths ordbog. Eftermiddagen blev afrundet med en reception. Arrangementet var velbesøgt, og man kan læse om det i LEDA-Nyt 50. Foredragene vil blive udgivet i Selskab for Nordisk Filologis årsberetning, Studier i Nordisk.

Den 24. november holdt Henrik Galberg Jacobsen, Syddansk Universitet, foredrag om danske retskrivningsordbøger i 200 år, hvor udviklingen af den danske ortografiske norm blev trukket op i kronologisk perspektiv. Foredraget affødte en livlig og spændende diskussion.

Og så har vi den 6. april overværet Jens Erlandsen, EMP, holde foredrag om mobile ordbøger og de nye muligheder og krav, der stilles til dem.

Endelig har vi planlagt endnu et forårsmedlemsmøde den 11. maj om Ordbog over Dansk Tegnsprog ved Jette Hedegaard Kristoffersen og Thomas Troelsgård. Det er annonceret i LEDA-Nyt 51.

Bestyrelsesmøder

Bestyrelsen har holdt 4 bestyrelsesmøder i det forløbne bestyrelsesår (22/9, 24/11, 19/1, 6/4). Som i de foregående år har arbejdet med medlemsmøder, LEDA-Nyt og hjemmesiden været faste punkter på dagsordenen. Derudover har vi diskuteret rekruttering af nye medlemmer, og vi har iværksat en øget annoncering af medlemsmøderne, både på nettet og i form af opslag strategiske steder.

Generalforsamling

Den årlige generalforsamling blev afholdt 28. april 2010. I den forbindelse trådte Henrik Lorentzen ud af bestyrelsen efter de maksimale 8 år. Derudover blev Inger Schoonderbeek Hansen, Jysk Ordbog, genvalgt og Sussi Olsen, Center for Sprogteknologi, nyvalgt som bestyrelsesmedlem. Desværre begik vi den fejl at sætte Anita Ågerup Jervelund på valg som suppleant, hvilket blev opklaret på generalforsamlingen. I stedet blev Lena Wienecke Andersen, Nordisk Forskningsinstitut, opstillet og valgt som suppleant.

Efterfølgende viste det sig, at det var Ken Farø, der skulle have været på valg. Vi har i det forløbne år alligevel haft Ken Farø med i bestyrelsesarbejdet og ser frem til, at han genopstiller i år. Årsberetning og referat kan læses i LEDA-Nyt 50.

LEDA-Nyt

LEDA-Nyt er udkommet to gange i perioden med nr. 50 i november 2010 (20 sider) og nr. 51 i marts 2011 (14 sider). At det seneste nummer har et mindre omfang end ellers, er ikke udtryk for en ændret praksis. Som sidste år er det Inger Schoonderbeek Hansen og Liisa Theilgaard, der har stået for det redaktionelle og praktiske arbejde med bladet. Tak for det.

Hjemmeside

Hjemmesideudvalget er blevet udvidet, så det nu består af Henrik Hovmark, Ken Farø, Sussi Olsen og Lena Wienecke Andersen.

Siden sidste generalforsamling er alle tidligere numre af LEDA-Nyt overført til den nye hjemmeside, men der har desværre ikke været kræfter til at arbejde videre på et søgbart register. Tak for jeres indsats.

Medlemstal

Foreningen havde 75 medlemmer i 2010, der har betalt (mod 77 medlemmer i 2009). Pr. 5. april i år (betalingsfristen er 28. april) er der 12 medlemmer, der har betalt for 2011. På medlemslisten er der derudover 9 medlemmer, der ikke har betalt for 2010, og 6 medlemmer, der hverken har betalt for 2009 eller 2010. De vil blive slettet af medlemslisten, når betalingsfristen for i år er udløbet.

Økonomi

Kontingentet har været 125 kr. siden 2000, og bestyrelsen foreslår, at det fortsætter uændret, på trods af at vi på seneste generalforsamling fik mandat til at nedsætte kontingentet til 100 kr., hvis LEDA-Nyt blev publiceret elektronisk. Vi har vurderet, at bladet stadig bør sendes ud i fysisk form, selvom trykning og portoudgifter udgør ca. halvdelen af foreningens udgifter.

Budgettet for 2011 er baseret på 80 betalende medlemmer, 2 numre af LEDA-Nyt sendt ud med B-post og 3 årlige medlemsmøder, men det balancerer stadig ikke. Derfor har bestyrelsen besluttet at spare på udgifterne til kage på medlemsmøderne og godkendt et driftsunderskud på 1.000 kr. i år, som tages af egenkapitalen.

Tak

I år er der to bestyrelsesmedlemmer, som har siddet det maksimale antal år i bestyrelsen, og som derfor ikke kan genvælges:

Henrik Hovmark blev valgt i 2003 og har været næstformand i foreningen siden 2004. Derudover har han været en drivende kraft i udviklingen af vores nye hjemmeside.

Christian Becker-Christensen blev også valgt ind i bestyrelsen i 2003 og har været foreningens kasserer siden og har holdt styr på kontingentindbetalinger, overførsler til NFL og medlemslisterne. Alle, der kender til foreningsarbejde, ved, at kassererposten er vigtig, men at det også er en svær post at få besat.

Endelig ønsker Ebba Hjorth at træde af som revisor efter mange år i foreningens tjeneste. Hun har været de facto-revisor siden 2004, valgt i 2005, og før det revisorsuppleant fra 1994 og før det formand.

I skal alle have stor tak for jeres arbejde!

15th EURALEX International Congress

7-11 August 2012, University of Oslo

Call for papers
Deadline 15 November 2011

Papers, posters and software demonstrations are invited on all topics of lexicography, including, but not limited to, the following fields, which are the main focus of the congress:

- Lexicography and national Identity
- Indigenous Languages and Lexicography
- Corpus-driven Lexicography
- Lexicography in Language Technology
- Multilingual Lexicography
- Lexicography and semantic Theory
- Terminology, LSP and Lexicography
- Reports on Lexicographical and Lexicological Projects
- Other topics

Papers, posters and demonstrations relevant to the congress, but which do not fit into any of the categories above, will be reviewed nonetheless and considered for presentation.

Types of submissions

Submissions may be one of the following types: Full papers, short papers & project notes, software demonstrations, posters, student papers.

All submissions will be evaluated anonymously by at least two reviewers. The Organizing Committee will be aided in this task by a panel of external referees. The program will be selected by the program committee.

Papers

There are two types of papers:

- Full papers should be timed for 30 minutes
- Short papers and project notes will be allowed 20 minutes

All contributed papers will be followed by a 10-minute discussion period.

Software demonstrations

We are particularly interested in well-prepared software demonstrations, presentations of electronic dictionaries, corpora, tools, etc. These demonstrations will be allowed a 30-minute time slot at the congress (they may be presented more than once).

Submissions proposing software demonstrations should include a description of the functions, underlying approach implementation of the software, possibly an indication of a URL, and hardware/software requirements. Technical facilities will be available, however, we would request everyone submitting proposals to indicate well in advance exactly what technical facilities they need.

www.hf.uio.no/iln/forskning/aktuelt/arrangementer/konferanser-seminarer/2012/euralex/